

Biblijski stil hrvatskog jezika

Udovičić ikić, Laura

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:359093>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-22**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku

LAURA UDOVIČIĆ IKIĆ

BIBLIJSKI STIL HRVATSKOGA JEZIKA

ZAVRŠNI RAD

PULA, 2018.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku

LAURA UDOVIČIĆ IKIĆ

BIBLIJSKI STIL HRVATSKOGA JEZIKA

Završni rad

JMBAG: 0303034892

Studijski smjer: Hrvatski jezik i književnost

Predmet: Lingvistika teksta

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Kroatistika

Mentorica: doc. dr. sc. Teodora Fonović Cvijanović

Pula, lipanj 2018.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, Laura Udovičić Ikić, studentica na Odsjeku za kroatistiku Filozofskog fakulteta u Puli ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi ili u radu namijenjenu nekom drugom predmetu na Odsjeku za kroatistiku, odnosno na Filozofskom fakultetu Puli.

Studentica

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

Ja, Laura Udovičić Ikić, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom *Biblijski stil hrvatskoga jezika* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. FUNKCIONALNI STILOVI HRVATSKOGA JEZIKA.....	3
3. BIBLIJSKI STIL HRVATSKOGA JEZIKA.....	10
4. HRVATSKI JEZIK U 19. STOLJEĆU.....	17
5. BISKUP JURAJ DOBRILA.....	23
6. MOLITVENIK <i>OTČE, BUDI VOLJA TVOJA</i>	25
7. ANALIZA MOLITVENIKA <i>OTČE, BUDI VOLJA TVOJA</i>	29
7.1. SLOVOPIŠNA I PRAVOPIŠNA RAZINA.....	31
7.2. FONOLOŠKA I MORFONOLOŠKA RAZINA.....	33
7.3. MORFOLOŠKA RAZINA.....	34
7.4. SINTAKTIČKA RAZINA.....	35
7.5. LEKSIČKA I STILSKA RAZINA.....	35
8. ZAKLJUČAK.....	38
9. LITERATURA.....	41
10. SAŽETAK.....	43
11. SUMMARY.....	44

1. UVOD

“Život koji nam je dala priroda kratak je, ali sjećanje na valjano upotrebljen život, vječno je.”¹ Ciceronova je to izreka koja ukratko opisuje život biskupa Jurja Dobrile, velikana hrvatskoga naroda i pokretača narodnoga preporoda u Istri. Mnogo je biskup Juraj Dobrila ostavio hrvatskome narodu, a u ovome radu dotaknut ćemo se samo dijela njegova najpoznatijega molitvenika *Otče, budi volja tvoja*.

Prema definiciji Dalibora Brozovića značajke su standardnoga jezika autonomnost, svjesna normiranost, stabilnost u prostoru, elastična stabilnost u vremenu i višefunkcionalnost.² Autonomnost standardnoga jezika znači da se on ne podudara ni s jednim dijalektom ili mjesnim govorom, njegova svjesna normiranost odnosi se na norme kojima je uređen na svim jezičnim razinama te na pravopisnoj razini. Stabilnost u prostoru važna je značajka kojom se smatra da standardni jezik treba zadovoljiti govorne potrebe svih govornika jednoga jezika, a elastična stabilnost u vremenu odnosi se na težnju da se jezik ne mijenja često, no mijenjati se ipak mora zbog izvanjezične stvarnosti i potreba za imenovanjem novih pojava ili predmeta. Višefunkcionalnost standardnoga jezika omogućuje mu da se u skladu s potrebama govornika raslojava na različite funkcionalne stilove. Podjele funkcionalnih stilova razlikuju se od autora do autora, a najvažniji su funkcionalni stilovi standardnoga jezika: znanstveni, administrativni, publicistički, književnoumjetnički te razgovorni stil. Standardni se jezik, dakle, na jedan način ostvaruje u znanosti, na drugi u administraciji, na treći u novinarstvu, na četvrti u beletristici i na peti u svakodnevnoj komunikaciji pa je nužno sociolingvistički normiran. Biblijski se stil kao zaseban stil ne navodi kod svih autora, a najdetaljnije su se njime pozabavili Marina Katnić-Bakaršić³ i Ivo Pranjković.

Nakon teorijskoga osvrtu na funkcionalne stilove hrvatskoga jezika i njihove karakteristike s posebnim naglaskom na biblijski stil uslijedit će analiza dijela

¹ Markus Leideck, *Juraj Dobrila (1812.-1882.), povodom 200.obljetnice rođenja*, Monografije i katalozi, Državni arhiv u Pazinu, Pazin 2012., str.10.

² *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika*, priredio Marko Samardžija, MH, Zagreb 1999., str. 6-7.

³ Marina Katnić-Bakaršić u monografiji *Stilistika* naziva ga sakralnim stilom.

molitvenika biskupa Jurja Dobrile. Riječ je o 4. izdanju molitvenika *Otče, budi volja tvoja*, i to onoga dijela u kojem se prikazuje križni put. Biskup Juraj Dobrila najpoznatiji je istarski preporoditelj koji se svojim javnim djelovanjem i tiskanim i rukopisnim djelima borio za poboljšanje statusa hrvatskoga jezika u Istri. U vrijeme kada je on djelovao hrvatski je jezik bio u neravnopravnom položaju naspram talijanskoga i njemačkoga jezika. Ovaj je molitvenik imao važnu ulogu u prosvjećivanju i opismenjivanju istarskoga naroda, rado se čitao i do danas je izišlo 25 njegovih izdanja.

Analiza se sastoji od dva dijela; u prvome se prikazuju značajke biblijskoga stila u Dobrilinu molitveniku, a u drugome se analizira jezik i pravopis molitvenika, dakle u radu ćemo se dotaknuti novije povijesti jezika, i to druge polovice 19. stoljeća gdje ćemo metodom komparacije usporediti Dobrilin jezik s jezikom i normom zabilježenom u gramatikama trojice jezikoslovaca: Vjekoslava Babukića (*Osnova slovnice slavjanske narječja ilirskoga* iz 1836., *Grundzüge der ilirischen Sprachlehre von Professor Věkoslav Babukić*, 551 – 687; *Fondamenti della grammatica illirica di professore Věkoslavo Babukić* tradotti da V. V-ž-ć, 689 – 812, u: *Ilirsko-němačko-talianski mali rěčnik* Josipa Drobnića iz 1846 – 1849. i *Ilirska slovnica* iz 1854. godine), Antuna Mažuranića (*Temelji ilirskoga i latinskoga jezika za početnike* iz 1839. i *Slovnica Hèrvatska* iz 1859. godine) i Adolfa Vebera Tkalčevića (*Skladnja ilirskoga jezika, za niže gimnazije* iz 1859. i *Slovnica hèrvatska za srednja učilišta* iz 1871. godine) te u pravopisu Josipa Partaša (*Pravopis jezika ilirskoga* iz 1850. godine). Dotaknut ćemo se i nekih dijalektoloških obilježja uočenih u Dobrilinu jeziku jer je Dobrila nerijetko upotrebljavao i čakavske elemente.

Molitvenik biskupa Dobrile zauzima vrlo važno mjesto u proučavanju standardizacijskih procesa u Istri i od njegova tiskanja možemo pratiti povijest standardnoga jezika u Istri, stoga ćemo u drugome dijelu proučiti i izdvojiti obilježja po kojima njegov tekst pripada biblijskome stilu.

2. FUNKCIONALNI STILOVI HRVATSKOGA JEZIKA

Najpoznatija je podjela funkcionalnih stilova (tzv. školska podjela) na znanstveni, administrativni, publicistički, književnoumjetnički te razgovorni stil. Svaki od njih ima svoja pravila pa je tako i sam za sebe svaki odvojen. Što se tiče veze između funkcionalnoga stila i standardnoga jezika, oni su različiti toliko da prvi nije drugi i obratno, a opet su i međuovisni jer nema jednoga bez drugoga. Oba i razvijaju i ostvaruju. Iz toga razloga ne možemo na npr. greške u jeziku gledati jednako u dvama različitim funkcionalnim stilovima i ne možemo uspoređivati greške funkcionalnih stilova sa standardnim jezikom jer se tako stvara pretpostavka da standardni jezik nije cjelina, a jest, i da funkcionalni stil nije pojedinost, što također jest.⁴

Iz mnoštva radova i monografija koji se dotiču funkcionalnih stilova izdvojit ćemo podjelu funkcionalnih stilova J. Silića preuzetu iz monografije „Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika“ gdje se navode sljedeći stilovi: znanstveni, administrativno-poslovni, novinarsko-publicistički, književnoumjetnički (beletristički) te razgovorni stil. Također, vrlo je zanimljiva i podjela M. Katnić-Bakaršić koja u monografiji *Stilistika* stilove malo detaljnije dijeli na sljedeće: sakralni, naučni, administrativni, razgovorni, književnoumjetnički, žurnalistički, publicistički, reklamni, stripovni, retorički, esejistički i scenaristički.⁵ Autorica, dakle, sakralni stil izdvaja kao zaseban zbog obilježja po kojima ga je moguće izdvojiti od ostalih funkcionalnih stilova i upravo će to biti polazište u analizi našega korpusa. Na stranicama koje slijede slijedi osvrt na funkcionalne stilove.

Znanstveni je stil izrazito objektivn zato što je znanost „jedan od najučinkovitijih načina stjecanja novoga znanja o svijetu, jedan od najsavršenijih oblika nakupljanja i sistematizacije znanja, jedan od najekonomičnijih sustava razmjene znanja u društvu, njegova prijenosa i prijma⁶“. U skladu s time možemo opisati znanstveni stil kao konkretan. Sljedeća je karakteristika znanstvenoga stila ta da mu je vrijeme nebitno.

⁴ Usp. Silić, Josip. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*, Disput. Zagreb. 2006., str. 98.

⁵ Usp. Katnić-Bakaršić, Marina. *Stilistika*, Ljiljan. Sarajevo. 2001.

⁶ Silić, Josip. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*, str. 43.

Tako prezent više ne označava sadašnjost, nego sivevremenost. U znanstvenome se stilu kao vršitelj glagolske radnje pojavljuje treće lice, češće jednine nego množine. Ovome stilu pripada i tzv. autorsko skromnosno „mi“, odnosno „mi skromnosti“, a određuje ga i pasivni lik glagola. „U znanstvenome stilu rečenica ima potpunu strukturu. U njoj nema podrazumijevanoga, podtekstnoga, tj. riječima neizraženoga smisla.“⁷ Znanstveni je stil također prepoznatljiv po svojoj racionalnosti, ekonomičnosti, objektivnosti te isključivanju svakoga ponavljanja. Sve riječi, osobito termini, oslobođene su svoga konkretnoga značenja što nam objašnjava to da postoje pojmovi koji imaju općeznanstveni karakter. U ovaj stil ubraja se također i osmišljavanje novih termina. Uvijek se ide k internacionalizaciji termina jer to olakšava međunarodnu komunikaciju znanstvenika. Važno je, isto tako, u rečenicama utvrditi svako od posebnih značenja jer različito je značenje npr. riječi „reakcija“ u kemiji i u politici, riječi „subjekt“ u filozofiji i pravu itd. Kao posljedicu unošenja internacionalnih riječi u nacionalnu terminologiju imamo sinonimiju koja, međutim, otežava znanstvenu komunikaciju. Ipak, najotporniji na utjecaje drugih funkcionalnih stilova upravo je znanstveni stil.⁸

Zaključiti možemo da je znanstveni stil najmanje sklon greškama, najrigoroznije provjeravan te mora „voditi računa o tome da bude formalno i sadržajno u skladu sa svojom ulogom.“⁹ Zbog toga lektor koji lektorira kakav znanstveni tekst treba biti oprezniji nego kad ispravlja kakav tekst drugoga funkcionalnoga stila.

Administrativno-poslovni stil za razliku od znanstvenoga stila ima puno pleonazama, kao npr. „kako i na koji način“, „no međutim“ i sl. te se kod njega javlja i jezična inflacija koja se opisuje kao jedna od najvećih mana ovoga stila. Rečenica je administrativno-poslovnog stila kratka, bez suvišna opisa. To je stil „ureda, diplomacije, državne uprave, politike, ekonomije, industrije, trgovine itd., njime se pišu službeni dopisi, odluke, zakoni, pravilnici, potvrde, računi, narudžbe, molbe, žalbe, oglasi, životopisi, izvještaji i sl.“¹⁰ Taj je stil jako ovisan o politici i ideologiji, a isto tako snažno utječe na ostale stilove. Teži za jednostavnošću pa zato ujednačuje i dokida svaku

⁷ Isto, str. 53.

⁸ Isto, str. 61.

⁹ Isto, str. 63.

¹⁰ Frančić, Hudeček, Mihaljević. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 2006., str. 252.

gramatičku raznolikost. Iako su to značajke ovoga stila, one nisu i poželjne, a to se odnosi na kršenje standardnojezičnih norma što dovodi u pitanje pripadnost ovoga stila hrvatskome standardnom jeziku. Međutim, postoje tako i poželjne značajke ovoga stila, a to su: ustaljena struktura, objektivnost, činjeničnost, jasnoća, jednostavnost, logičnost, sažetost, preglednost, analitičnost, neobilježnost, klišeiziranost izraza.¹¹ Naravno, tekstovi pisani ovim stilom trebaju beziznimno poštivati pravopisnu normu hrvatskoga standardnog jezika.

Novinarsko-publicistički stil najsloženiji je funkcionalni stil.¹² Ima razne funkcije: informativne, propagandne, populizatorske, prosvjetiteljske, agitativne, pedagoške i zabavne. Te funkcije imaju mnogo zadaća kao što je obavješćivanje o suvremenim zbivanjima, zatim širenje učenja o društvu, kulturi, politici, vjeri itd. Isto tako trebaju raditi na pridobivanju ljudi za određenu djelatnost, prosvjećivati i poučavati, odgajati i zabavljati. U ovome stilu razlikujemo novinsku, radijsku i televizijsku vijest, pa tako i radijsku i televizijsku dramu i sl. Svaka je vrsta vijesti strukturirana na sebi svojstven način, a zajednički im je jedino opći sadržaj. Silić tako raspoznaje i zasebno opisuje svaki od žanrova informativnoga, populizatorskoga, prosvjetiteljskoga i pedagoškoga tipa i to su: vijest, komentar, kronika, recenzija, intervju, anketa, reportaža. Isto tako raspoznaje i žanrove propagandnoga, agitativnoga i zabavnoga karaktera kao kratku priču, kozeriju, humoresku, grotesku, lakrdiju, pamfletom, parodiju, feljton, panegirik, nekrolog i, na samome kraju, esej. Stil obiluje stilskim figurama, to su: poredba, metafora, metonimija, alegorija, simbol, aluzija, antifraza, antiteza, kontrast, paradoks, emfaza, hiperbola, antonomazija, eufemizam, ironija, litota, perifraza i igra riječima. Kada govorimo o ovome stilu, govorimo puno i o radijskim i o televizijskim prijenosima npr. nogometne utakmice. To su dva različita govora. U radijskim prijenosima za voditelja je važno koliko će govoriti, a za tv-prijenosnika koliko će šutjeti.¹³ Novinarski se stil od ostalih funkcionalnih stilova, između ostaloga, razlikuje i po naslovima. Njihova je uloga veoma bitna jer vrlo često oni su ti o kojima ovisi hoće li se novine pročitati. „Po svome sadržaju i po načinu na koji je taj sadržaj ostvaren dijelimo ih na nominativne,

¹¹ Isto, str. 254.

¹² Usp. Silić, Josip. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*, str. 75.

¹³ Isto, str.89.

informativne i reklamne.“¹⁴ U nominativnim glavnu ulogu imaju imenske riječi jer se u njima imenuje sadržaj, informativni naslov prenosi sadržaj pa su u njemu glavni glagolski oblici, vremena, upitne riječi i način prijenosa vijesti o sadržaju rečeničnim znakovima ili bez njih. Reklamnim naslovom nudi se sadržaj pa su ovdje glavne poticajne riječi i sredstva te rečenični znakovi uz poticajne riječi. U ovome stilu koriste se internacionalizmi i na dvojbeno pitanje treba li ih koristiti ili ne načelno se odgovara da se trebaju koristiti jer su oni postali „činjenicom svakoga civiliziranoga nacionalnog jezika.“¹⁵ Ovdje je, dakle, riječ o jeziku kojim se služi novinar pa onda taj njegov jezik, kada se utvrdi da je normativno korektan, treba poštivati i uredništvo i lektor. Uz sve navedeno što novinar mora poštivati, tu je i poštivanje jezične normativnosti žanrova. Novinar sam bira žanr kojim će pisati te se od njega očekuje da bude jezično kreativan. Što se tiče pleonazama, prisutni su, ali ih ima manje nego u administrativno-poslovnome stilu.

Književnoumjetnički je stil najindividualniji i najslobodniji funkcionalni stil standardnoga jezika. U velikoj mjeri nije određen normama pa se opravdano pitamo je li uopće jedan od stilova hrvatskoga standardnog jezika. Međutim, zbog tradicijskih, povijesnih i praktičnih razloga ubraja se među njih. Postoje tako dramski, pjesnički i prozni stil kao podstilovi književnoumjetničkoga funkcionalnog stila.¹⁶ On jezične činjenice osmišljava i preosmišljava. „U njemu je sve moguće, od pravopisne do sintaktičke i leksičke razine.“¹⁷ Treba li nešto preuzeti iz drugoga stila, može to nesmetano učiniti. Osim toga, ovaj stil ima i poseban odnos prema gramatičkoj i pravopisnoj normi te smije koristiti i nerealne riječi i „drukčije“ gramatičke oblike i pravopis, što nije moguće u drugim funkcionalnim stilovima. Kada jezik gledamo kao govor, uzus i normu, i kada gledamo tko najviše griješi, uvijek griješi onaj tko je više učio jer nije naučio dovoljno.¹⁸ Za znanstveni i administrativno-poslovni stil moglo bi se reći da se služi riječima i rečenicama s gotovim značenjem. U njima riječi i rečenice

¹⁴ Isto, str. 89.

¹⁵ Isto, str. 93.

¹⁶ Usp. Frančić, Hudeček, Mihaljević. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*, str.233.

¹⁷ Isto, str. 233.

¹⁸ Usp. Silić, Josip. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*, str. 101.

načelno upadaju u vlastiti kontekst. U književnoumjetničkome je stilu obrnuto. Značenje riječi i rečenica u njemu se stvara u njihovu suodnosu. Za razliku od znanstvenoga i administrativno-poslovnoga stila, u književnoumjetničkome smisao je ispred značenja.¹⁹ Ono što je karakteristično za njega na leksičkoj razini jesu poetizmi te brojni sinonimi. Isto tako, dozvoljeno je pisati na dijalektu, bilo čitavo djelo, bilo samo neke njegove dijelove.²⁰ Također, primjerice u njemu nisu neobični arhaizmi. Za razliku od ostalih stilova, posebice znanstvenoga, ovdje nema citata, ali tekst često upućuje na druga djela što nazivamo intertekstualnošću. Česti su, također, i frazemi i poslovice, a pojavljuju se i veoma složene sintaktičke strukture (ovdje aludiramo na tekstove kao što su oni Miroslava Krležje), ali isto tako nalazimo i posve kratke rečenice. U ovome stilu zanimljiva je upotreba glagolskih vremena što spomenute autorice nazivaju „razvedeni sustav glagolskih vremena“, a to označava uporabu svih glagolskih vremena, od prezenta, preko aorista i imperfekta pa sve do pluskvamperfekta.

U sklopu poglavlja o književnoumjetničkome stilu J. Silić spominje *biblijski jezik* kao zaseban. Piše kako oblici *mrtvijeh* i *onijeh* upućuju na *biblijski jezik*, u kojem se čuva starije stanje jezika. Osobitost *biblijskoga jezika* čine još i aoristi i imperfekti te biblijsko *i*.

Često se može čuti da književnik radi protiv gramatike i pravopisa ili usprkos gramatici i pravopisu. Međutim, to nije istina. Njemu nije do toga da narušava pravopisno-pravogovorno-gramatičko-leksička pravila standardnoga jezika, nego do toga da ono što namjerava kazati kaže *svojim jezikom*. Često književnici svojim pisanjem upućuju na životnu stvarnost onakvu kakva ona jest pa bi napisano onako kako to zahtijevaju norme standardnoga jezika tu životnu stvarnost iznevjerilo.²¹ Na kraju, jezik se književnoumjetničkoga stila „niti ostvaruje niti obrađuje prvenstveno onako kako to odgovara općim normama standardnog jezika. Stoga zadiranje u nj sa strane, bez znanja onoga tko ga stvara, nije dopušteno. Lektoriranje jezika književnoga djela (ako je potrebno) mora biti i uz pristanak i pod kontrolom njegova autora.“²²

¹⁹ Isto, str.102.

²⁰ Isto, str.104.

²¹ Isto, str.104.-105.

²² Isto, str.107.

U standardologiji se „razgovorni jezik poistovjećuje sa supstandardnim jezikom, tj. s nečim što stoji nasuprot standardnomu jeziku.“²³ Jedan je od razloga i to što podsjeća na žargone (argo, sleng) što su posebni jezici pojedinih skupina ljudi koji su stvoreni polazeći od socijalne zajednice kojoj pripadaju. Taj su jezik iskrivili dodavši specijalne riječi te postojećim riječima nova značenja. Takav je, na primjer, jezik zatvorenika, lopova i zločinaca (jezik “društvenoga taloga”) koji se smatra vulgarnim i nekulturnim, ali postoje takvi jezici i kulturnijih slojeva društva, npr. jezici studenata, znanstvenika i umjetnika. To su jezici svih onih koji svoju komunikaciju, iz određenih razloga, distanciraju od komunikacije socijalne zajednice kojoj pripadaju, a s vremenom elementi žargona neprimjetno ulaze u opći govor pa i u standardni jezik. Razgovorni, familijarni ili kolokvijalni stil možemo definirati kao usmenorazgovorni i pismenorazgovorni, a odlikuje se nepripremljenošću, neslužbenošću i spontanošću, a s obzirom na to da izaziva mnogo nedoumica i kao lingvistička pojava, još uvijek nije potpuno opisan. Definiran je kao neusiljen, prirodan, familijaran, “srednji” stil koji se rabi u običnome govoru, a služi za potrebe svakodnevnoga sporazumijevanja o tekućim životnim pitanjima. Komunikacijski je najštedljiviji, što se očituje i na leksičkoj, fonološkoj, morfološkoj i sintaktičkoj razini. Glagolska se vremena izražavaju isključivo prezentom, perfektom i futurom prvim i, rjeđe, aoristom.²⁴ Uobičajena je pojava redukcije završnoga infinitivnog *i* te općenito redukcije samoglasnika (*Al' nemoj kasnit* umjesto *Ali nemoj kasniti*). Karakteristična je i pogrešna uporaba određenoga i neodređenoga oblika pridjeva (*To je izazvalo veliki problem* umjesto *To je izazvalo velik problem*), uporaba neodređenoga člana (*Tamo sam vidio jedan veliki stroj* umjesto *Ondje sam vidio veliki stroj*), pogrešna uporaba oblika zamjenice *koji* za živo kada je riječ o neživom (*Donesi mi čekić kojeg sam ti posudio* umjesto *Donesi mi čekić koji sam ti posudio*), vrlo rijetka uporaba glagolskih priloga (*Dok je kosio travu* umjesto *Koseći travu*), uporaba posvojne zamjenice *moj* umjesto *svoj*, ekonomičnost govora (*Jutro* umjesto *Dobro jutro*), prevaga jednostavnih rečenica nad složenima, brojni pleonazmi (*Ne znam kako i na koji način da to napravim*), uvođenje govora *in medias res*, uporaba emocionalno-ekspresivnih čestica (*evo, eto, eno, gle...*), uporaba uskličnih rečenica

²³ Isto, str. 108.

²⁴ Simeon, Rikard. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, MH, Zagreb, 1969.

popraćenih eliptičnošću (*Prekrasno! Ma nemoj!*), uporaba nestandardnojezičnih izraza (*Okej? Kužiš? Super!*), svojstven pejorativan i vulgaran način izražavanja (*seljakuša, divljakuša, glavonja, seljančica*), postupno izjednačavanje mjesta i tona naglaska, svojstvene poštapalice (*znaš, kao, ovaj, je li*), slobodan redoslijed riječi.²⁵ Razgovorni je stil najbliži književnoumjetničkome, ali se ovaj razlikuje po tome što je stiliziran te se ponaša onako kako to odgovara njegovu tvorcu, dok se razgovorni razvija pod utjecajem nestandardnih govora.

²⁵ Usp. Silić, Josip. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*, str. 111.

3. BIBLIJSKI STIL HRVATSKOGA JEZIKA²⁶

Biblijski je stil jedan od funkcionalnih stilova koji ima točno određeno područje upotrebe, odnosno točno određenu skupinu ljudi kojoj je namijenjen, što nam dokazuje i činjenica da je toliko drukčiji od drugih i odvojen od svakodnevnoga govora da je gotovo nerazumljiv svima, osim posvećenoj manjini. Kada promatramo biblijski stil žanrovski te kako se on u jeziku manifestira, primijetiti ćemo veliku raznorodnost. Tako možemo govoriti o hijerarhiji biblijskih tekstova. Stoga, razlikujemo svete knjige različitih vjera i religija²⁷, od jezika i stila izvođenja vjerskih ili religijskih obreda, molitvi, obraćanja vjerskih službenika vjernicima i obratno, zatim razlikujemo tekst misala od tekstova drugih liturgijskih knjiga kao što su časoslov i knjiga čitanja za godine A, B i C. Sve te tekstove ujedinjuje zajednički nazivnik: biblijski stil.

Najvažnija knjiga katoličanstva je, dakako, *Sveto pismo*, odnosno *Biblija* (naziv dolazi od grčkoga *biblia* što znači knjiga ili svitak). To je kanonska zbirka spisa Staroga i Novoga Zavjeta, Božje svjedočanstvo, skup objava prorocima, nadahnuća Duha Svetoga. Ona nije tek priručnik dogmatskih, etičkih ili općeljudskih istina, nego pruža uvid u Božje djelovanje u ljudskoj povijesti.²⁸ Isto tako, često puta dođemo u iskušenje da *Bibliju* promatramo tek kao književni tekst jer ona zaista ima veliku književnoumjetničku vrijednost, ali ona nije samo književni tekst²⁹. *Biblija* se dijeli na Stari i Novi Zavjet, a ukupno sadrži čak 73 knjige, stoga ne čudi da je upravo ona prozvana knjigom nad knjigama i da je upravo ona temelj mnogim velikim književnim djelima i nadahnuće velikim svjetskim piscima, kao što su F. M. Dostojevski, M. Marulić, I. Gundulić, J.R.R. Tolkein, C.S. Lewis, L. N. Tolstoj itd. Stari zavjet tako sadrži Petoknjižje: *Postanak*, *Izlazak*, *Levitski zakonik*, *Brojevi* te *Ponovljeni zakon*, zatim Povijesne knjige: *Jošua*, *Suci*, *Knjiga o Ruti*, *Prva knjiga o Samuelu*, *Druga knjiga o Samuelu*, *Prva knjiga o Kraljevima*, *Druga knjiga o Kraljevima*, *Prva knjiga ljetopisa*,

²⁶ Osim biblijskim, naziva se još i sakralnim, vjerskim ili religijskim stilom, a mi ćemo se u ovome radu služiti izrazom biblijski stil.

²⁷ Iako govorimo o biblijskome stilu koji, već samim svojim nazivom, aludira isključivo na kršćanstvo, ovdje ćemo spomenuti i druge vjere (islam i židovstvo) i religije jer se i njihove svete knjige pišu sakralnim stilom.

²⁸ Starić, Aldo, *Biblijski leksikon*, KS, Zagreb 1996. str. 45.

²⁹ Kada bi Biblija bila tek književni tekst, ne bismo tada proučavali biblijski stil kao zaseban, već bi on bio sadržan u književnoumjetničkome stilu.

Druga knjiga ljetopisa, Knjiga Ezrina, Knjiga Nehemijina, Tobija, Judita, Estera, Prva knjiga o Makabejcima, Druga knjiga o Makabejcima. Psalmi. Slijede Mudrosne knjige: Job, Mudre izreke, Propovjednik, Pjesma nad pjesmama, Knjiga mudrosti, Knjiga Sirahova te na kraju SZ proročke knjige: Izaija, Jeremija, Tužaljke, Baruh, Ezekiel, Daniel, Hošea, Joel, Amos, Obadija, Jona, Mihej, Nahum, Habakuk, Sefanija, Hagaj, Zaharija, Malahija. Novi je Zavjet bitno sažetiji, a sadrži evanđelja: po Mateju, po Marku, po Luki i po Ivanu, a nakon njih slijede Djela apostolska, poslanice i Knjiga Otkrivenja.³⁰

Vrlo je važan i *Katolički katekizam*, „knjiga koja kratkim sadržajem, sustavno i sažeto, obično metodom pitanja i odgovora, iznosi pouku o vjeri za djecu i odrasle te služi kao siguran temelj vjere.“³¹ Spomenuti treba i (rimski) misal, jednu od bogoslužnih knjiga katoličke Crkve koja služi svetome euharistijskom slavlju (svetoj misi), a posebno je namijenjena svećenicima. On za vrijeme svete mise stoji na oltaru, a svećenik iz njega čita obrasce. Nadalje, važna je i Knjiga čitanja A, B i C godine s čitanjima koja je Crkva odredila za svaki dan u liturgijskoj godini, a sadrži mnoštvo tekstova Staroga i Novoga Zavjeta. Časoslov je također vrlo važna knjiga Crkve, kako redovničke, svećeničke, tako i laičke, pučke. Časoslov ili brevijar (lat. *brevis*: kratak) crkvena je knjiga s tekstovima koje u određene časove svakoga dana mole klerici, redovnici, vjernici zajedno ili samostalno.³² Ovome popisu pridodati možemo još i razne pjesmarice i molitvenike, od kojih je jedan predmet našega istraživanja u ovome radu. Sva ova djela pripadaju biblijskome stilu, ali su žanrovski vrlo različita jedna od drugih.

Zajednička su jezično-stilska obilježja biblijskih žanrova sljedeća: visoki stupanj zadatosti, ustaljene jezične strukture, ustaljene forme početka i kraja molitvi ili drugih tekstova, točno određena shema razvijanja pojedinog usmenog ili pismenog žanra, zatim mali stupanj mogućnosti razvijanja individualnoga stila, arhaizmi, historizmi, teološki termini, ponavljanje pojedinih dijelova, inverzija, ritmiziranost te specifična intonacija i tempo izgovaranja.³³ Vrlo je važno stilsko obilježje biblijskih tekstova bogata

³⁰ Prema, *Biblija* od Ivana Šarića, 2. popravljeno izdanje, Zagreb, 2007.

³¹ Feldvari, Kristina. *Interdisciplinarnost u istraživanju molitvenika i katekizama*, Osijek 2010.

³² Wikipedija, slobodna enciklopedija. <https://hr.wikipedia.org/wiki/Brevijar>, posjećeno 23.kolovoza 2018.

³³ Katnić-Bakaršić, Marina. *Stilistika*, str.71.

metaforika i alegoričnost. Veliki je značaj svetih knjiga u razvoju pismenosti naroda. Zbog toga je poznato ono biblijsko *i bi riječ* koje ukazuje na riječ kao prapočelo, a, osim toga, većina religija također naglašava da je jezik božanskoga porijekla. Biblijski stil posjeduje i fatičku jezičnu funkciju, tj. poznavanje ustaljenih formula kao način izražavanja pripadnosti jednoj vjerskoj zajednici. Posebno je naglašena magijska funkcija toga stila, odnosno sakralna funkcija. Zbog njene važnosti mnoge religije čuvaju poseban jezik za sakralnu komunikaciju, jezik koji nije i jezik kojim se ta religijska zajednica koristi u ostalim sferama komunikacije, kao npr. latinski jezik u katoličkoj vjeri te crkvenoslavenski u pravoslavnoj crkvi.

Metatekst *Biblije*, kao svete knjige, veoma je važan jer objašnjava njezin arhaičan jezik, a očuvanje toga arhaičnoga, izvornoga jezika, očuvanje vjerskih obreda nepromijenjenima i slično u većini religija pa i u vjerama smatra se posebno važnim zadatkom. Zbog toga se uz svete knjige mogu naći komentari, napomene, tumačenja. Postupku prevođenja ovakvih knjiga uvijek se pristupa s posebnom pažnjom. Neke religije smatraju da se prevođenjem tekstova svetih knjiga gube njena izvorna obilježja, a to samo još jednom potvrđuje tezu kako i u ovom tipu tekstova poruka ostaje u centru pažnje. „Riječi se na taj način u sakralnim tekstovima poimaju ne kao arbitrarne, već kao motivirane, svaka je, budući da se smatra da dolazi od Boga, jedina moguća u datom kontekstu, a zamjena nekom drugom riječju narušila bi tako i riječ Božju.“³⁴ Riječ je, naime, u kršćanstvu veoma važna i kao subjekt radnje. Znamo to poznavajući početak evanđelja po Ivanu:

Upočetku bijaše Riječ i Riječ bijaše u Boga

i Riječ bijaše Bog.

²*Ona bijaše u početku u Boga.*

³*Sve postade po njoj*

i bez nje ne postade ništa.

Svemu što postade

⁴*u njoj bijaše život*

i život bijaše ljudima svjetlo;

³⁴ Isto, str. 73.

5 i svjetlo u tami svijetli
i tama ga ne obuže.³⁵

Tako ćemo, ako zavirimo u Biblijski leksikon koji je jedan od metatekstova same svete knjige kršćana, Biblije, pod leksikom „Riječ Božja“ pronaći sljedeće objašnjenje: (obratimo posebno pozornost na to da je Riječ ovdje pisana velikim slovom) „Bitni je sastavni dio Objave, koju u prvom redu priopćavaju proroci. Svojom Riječju Bog zahvaća u povijest svoga naroda, tako što mu daje svoje napatke (Deset zapovijedi) i svoj Zakon. Riječ Božja temelj je stvaranja ljudskog života i održanja života. Ona donosi spasenje i nov život. U NZ Riječ Božja upravljena je još jednom Proroku i on je naviješta. Riječ Kristova i njegovih učenika potkrijepljena je čudesima, i to je dokaz njezine djelotvornosti. Ta je Riječ spasenje, život, istina, sila Božja i izbavljenje. Ona je znak njegove moći i onima koji vjeruju daje novi život. Spasenje je u vezi s Riječju Božjom koju propovijedaju apostoli i zajednica. Čovjek treba nadvladati požudu koja mu priječi da prihvati Riječ Božju. Jakov opominje kršćane da ne budu samo slušaoci nego i izvršioc i Riječi Božje.“³⁶

Promatrajući tako važnost jezika kroz opis Riječi Božje, vidimo kako je biblijski stil važan za hrvatski standardni jezik te kako je velika potreba za njegovim objašnjenjem i proučavanjem. Riječ je ovdje smještena na sam pijedestal kršćanske vjere, stoga nam proučavanje jezika, čiji je ona osnovna jedinica, treba biti na čast.

Zanimljivo je također promatrati kako je Biblija prevedena, posebice primjer prevođenja na engleski jezik. Najpoznatija verzija prijevoda u Engleskoj ona je koju je 1611. godine autorizirao kralj James pa je ona poznata kao Biblija kralja Jamesa ili Autorizirana verzija. U drugoj polovici 20. st. pojavili su se novi prijevodi što je izazvalo burne rasprave između onih koji smatraju da je jezik Biblije kralja Jamesa neprevaziđen i onih koji smatraju da je njen jezik arhaičan i težak za razumijevanje. Zanimljivo je također da je točan prijevod Biblije s izvornoga, hebrejskog jezika u nekim dijelovima nemoguć iz razloga što npr. hebrejski jezik ima samo jednu riječ koja, kada bi se prevela na hrvatski jezik, znači ujedno i lijepo i dobro i istinito.

³⁵ Kršćanska sadašnjost. <http://biblija.ks.hr/search.aspx?pojam=U%20po%c4%8detku>, pristupljeno: 25.kolovoza 2018.

³⁶ Biblijski leksikon. KS, Zg, 1996., str. 275.

Jezik i stil svetih knjiga može se još proučavati i s aspekta utjecaja na književnost. „Čitav niz citata, izreka, ustaljenih fraza, krilatica, preuzimaju drugi stilovi od biblijskih tekstova (razgovorni, žurnalistički, oratorski i sl.)“³⁷ Naime, nemoguće je zaobići ogroman utjecaj koji su imali i još imaju Biblija i Kur'an na svjetsku književnost. Te knjige, iako nisu stvorene s namjerom da budu književno djelo, i same imaju veliku književnu vrijednost, što im omogućava da budu analizirane ne isključivo kao sakralni tekstovi nego i uzimajući u obzir karakteristike koje ih povezuju s književnomjetničkim stilom.

Osim svih ovih aspekata stilistiku zanimaju i slučajevi kada svete knjige postaju prototekstovi za primarno književnomjetničke tekstove, kao npr. u djelima: Majstor i Margarita M. Bulgakova, zatim Juda Iskariotski L. Andrejeva...“Intertekstualni dijalog na ovome planu i sve implikacije koje iz toga proizlaze pružaju također bogat materijal za istraživanje i ponovo svjedoče o nužnosti proučavanja sakralnih tekstova u stilistici.“³⁸

Biblija ima izrazito velik dio leksičkoga fonda koji je dobio posebne biblijske konotacije i posebne simboličke vrijednosti, kao što su npr. konotativne vrijednosti pod biblijskim utjecajem dobile i mnoge svakodnevne, posve obične riječi: golubica, grm, jabuka, kovčeg, križ, kruh, lađa, ljubav, maslina, mreža, muka, pastir, potop, riba, smokva, vino, vrt, zdenac, zmija i sl.³⁹ Čitav je niz riječi koje su biblijskoga podrijetla te one imaju značenje isključivo u kontekstu same Biblije. Neke od takvih riječi su: apokalipsa, Baraba, Betanija, Bezgrešno začecje, crkva, čistilište, anđeo, đavao, gorušičino zrno, (istočni) grijeh, hodočašće, hram, izgubljeni sin, jaganjac, Jahve, Job, Juda, Judita, Kalvarija, Krist, križni put, krštenje, Kula babilonska, Jeruzalem, Lucifer, mana, Mesija, Metuzalem, misa, Nazaret, obećana zemlja, pakao, pasha, Pjesma nad pjesmama, Poncije Pilat, Posljednja večera, prorok, psalam, raj, Salomon, Samson, Spasitelj, svećenik, tamjan, Toma (nevjerni), Uskrs, veliki petak, zlatno tele, žrtva itd.⁴⁰

Dva su glagolska vremena najkarakterističnija za biblijske tekstove i to su aorist i imperfekt, pored njih često se koristi i imperativ, posebno niječni kojega susrećemo u

³⁷ Marina Katnić-Bakaršić. Stilistika, str.74.

³⁸ Isto, str.74.

³⁹ Zagrebačka slavistička škola. <http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1837&naslov=hrvatski-jezik-i-biblijski-stil>, pristupljeno 23.kolovoza 2018.

⁴⁰ Isto, str. 1.

Deset Božjih zapovjedi. Kada pišemo o upotrebi i značenjima prijedloga, može se govoriti o cijelom nizu danas manje ili više izrazito obilježenih upotreba riječi koje su s manje ili više utemeljenja osobitosti biblijskoga stila. Takva je upotreba prijedloga od u dijelnom genitivu. Primjer za ovo nalazimo u prispodobi o mudrim i ludim djevicama: Tada ustadoše sve djevice i opremiše svoje svjetiljke. Lude, pak, rekoše mudrima: „Dajte nam od svog ulja, jer nam se svjetiljke trnu.“⁴¹

Svojevrsnim biblizmom smatra se i upotreba prijedloga 'pod' u prijedložno-padežnim izrazima tipa pod prilikama kruha, pod obličjem kruha i vina i sl. U takvim primjerima riječ je o vrlo složenom, apstraktnom značenju kojemu su svojstvene nijanse usporedbe, zamjene i načina. Među veoma karakterističnim osobinama biblijskoga stila hrvatskoga jezika ističe se i tzv. biblijsko i znano i kao vezničko ili, češće, isticajno i. Takvo i osobito je svojstveno samom početku Biblije: **I** reče Bog: „Neka bude svjetlost!“ **I** bi svjetlost. **I** vidje Bog da je svjetlost dobra; **i** rastavi Bog svjetlost od tame... Osim u Knjizi postanka, takvo, biblijsko i nalazimo i u drugim biblijskim knjigama kao i u nekim beletrističkim tekstovima.

Promatrajući red riječi, posebno je obilježena postpozicija sročnoga atributa u nominalnim konstrukcijama. Takav red riječi stvara ozračje uznositosti koja je i inače svojstvena biblijskim tekstovima. Posebno psalmima: Vрати маč свој на мјесто његово. Tako je i u nizu primjera: vode potopne, za naraštaje buduće, sinovi Noini, pod šatorima Šemovim, riječi iste, sinovi čovječji itd.⁴²

Također, kao biblizam opisujemo i red riječi u rečenicama i surečenicama u kojima je glagol na zadnjem mjestu. Npr. **I** za Jišmaela uslišah te. Evo ga blagoslivljam: rodnim ću ga učiniti i silno ga razmnožiti... Tu je i cijelo mnoštvo ustaljenih izraza i/ili frazema i u starijim biblijskim ili s Biblijom na bilo koji način povezanim tekstovima, a i u suvremenome jeziku. Posebno se ističe frazeologizirani izričaj „u ono vrijeme“. Osim toga, cijelo je mnoštvo frazema i u hrvatskom i u drugim jezicima očito biblijskoga porijekla: npr. od Adama do Eve, stići na amen, dobar kao anđeo, anđeo čuvar, star kao

⁴¹ Isto, str.2.

⁴² Isto, str. 5.

Metuzalem, dolina suza, žrtveno janje, nositi svoj križ, raspeti koga na križ, odvajati kukolj od pšenice, kula babilonska itd.⁴³

„Na leksičkoj razini silno je mnoštvo riječi koje barem jednim od svojih značenja izravno asociraju na biblijske (odnosno kršćanske, crkvene, vjerske i sl.) sadržaje.“⁴⁴ Takve su sljedeće riječi: Badnjak, blagdan, blagoslov, Blagovijest, blaženi, bogohulan, Bogojavljenje, bogoslov, bogoštovlje, bratovština, Cvjetnica, časoslov, čistilište, ćudoređe, devetnica, došašće...

⁴³ Isto, str. 5.

⁴⁴ Isto, str.5.

4. HRVATSKI JEZIK U 19. STOLJEĆU

Hrvatski je jezik u 19. stoljeću obilježen djelovanjem iliraca i filoloških škola. U knjizi *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika* navedeno je kako hrvatski jezik u 19. stoljeću pripada drugome standardnome razdoblju, a može se podijeliti u dva podrazdoblja: od 30-ih godina do polovice 19. stoljeća (obilježeno hrvatskim narodnim preporodom i njegovim zbivanjima), od polovice do kraja 19. stoljeća (obilježeno sukobima pojedinih filoloških škola).⁴⁵ Također, u tom se razdoblju Hrvati ujedinijuju u standardnome jeziku koji je izgrađen na novoštokavskome dijalektu s jekavskim ostvarenjem jata i novoštokavskom sklonidbom.⁴⁶

Na čelu ilirskoga preporoda bio je Ljudevit Gaj, a njihov je temeljni cilj buđenje nacionalne svijesti, odnosno ujedinijenje južnih Slavena pod ilirskim imenom stvaranjem jedinstvenog književnog jezika i pravopisa. Međutim, ilirska novoštokavština i Gajeva grafija nailaze na niz otpora. Tako Ignac Kristijanović nastoji sačuvati kajkavsku tradiciju pišući od 1834. do 1850. kajkavsku gramatiku (*Grammatik der koratischen Mundart*). Isto tako sljedbenici se zadarske filološke škole nisu htjeli odreći ikavice i tradicionalne dalmatinsko-slavonske grafije.⁴⁷

U prvome podrazdoblju, znači od 30-ih godina do polovice 19. stoljeća, nastaju važna jezikoslovna djela. Važnije ćemo gramatike, rječnike, pravopise i slovopise opisati u nastavku.

Ignjat Alojzije Brlić 1833. godine objavljuje *Gramatiku ilirskoga jezika* koja je pisana štokavštinom i ustrojena kao i mnoge dotadašnje hrvatske gramatike. Gramatika sadrži dijelove o grafiji, sintaksi, pojmovni rječnik te uzorke razgovora. Značajna je po tome što je to prva hrvatska gramatika koja ima isti broj padeža kao i naše suvremene gramatike (bez ablativa te s lokativom u jednini i množini), u njoj je prvi put odvojeno

⁴⁵ Bičanić, Ante. Frančić, Anđela. Hudeček, Lana. Mihaljević, Milica. *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika*. Croatica. Zagreb. 2013. str.69.

⁴⁶ Barić, Eugenija. Lončarić, Mijo. Malić, Dragica. Pavešić, Slavko. Peti, Mirko. Zečević, Vesna. Znika, Marija. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb. 2003. str. 23-24.

⁴⁷ Isto. str. 26.

opisana sklonidba određenih i neodređenih pridjeva, refleks staroga *jata* bilježi se s y dopuštajući da se ono čita različito, kao e, ie, i.

Vjekoslav Babukić 1836. godine objavljuje gramatiku *Osnova slovnice slavjanske narječja ilirskoga* koja je u nastavcima izlazila u Danici ilirskoj. To je prva ilirska gramatika pisana Gajevom grafijom, usmjerena prema štokavštini i jekavštini. Ona propisuje starije nastavke u množinskim padežima. Antun Mažuranić objavljuje 1839. poredbenu hrvatsko-latinsku gramatiku *Temelji ilirskoga i latinskoga jezika za početnike*. Građa je u njoj izložena u obliku pitanja i odgovora. Normira jekavsku štokavštinu, starije padežne nastavke, genitiv množine na *-ah*, uporabu znaka *ě* za ostvarenje jata. Dakle, sve ono što je normirano u Babukićevoj gramatici, a kasnije utvrđeno i u zagrebačkoj filološkoj školi.⁴⁸

U preporodnom je dobu 1842. godine objavljen i rječnik Ivana Mažuranića i Jakova Užarevića pod nazivom *Němačko-ilirski slovar* koji bilježi mnoge neologizme i kovanice koji su danas dio standardnog jezika. Također, rječniku je dodana kratka njemačka gramatika pisana hrvatskim jezikom.⁴⁹

Isto tako, u prvom su podrazdoblju objavljena dva slovopisa. Prvi je od njih *Kratka osnova horvatsko-slavenskoga pravopisana* Ljudevita Gaja, objavljena je u Budimu, 1830. godine. Knjižica sadrži 27 stranica i tiskana je hrvatskim i njemačkim jezikom. Gaj je sastavio grafiju u kojoj palatale bilježi jednoslovima *c, z, s, l, n, d, g* s tildom. Drugi slovopis, također Ljudevita Gaja, *Pravopisz*, objavljen je 1835. godine. U njemu Gaj nudi nova rješenja za pisanje grafema *č, ž, š* koja piše s kvačicom, iz poljske latinice uzima grafem *ć*, a od slavonskih pisaca uzima ideju za pisanje dvoslova *lj, nj, dj, gj, tj* (na *j* stavlja kosu crticu, a kasnije je tu kosu crticu zamjenjuje točkom). Starohrvatski glas *jat* bilježi grafemom *ě*.⁵⁰

⁴⁸ Bičanić, Ante. Frančić, Anđela. Hudeček, Lana. Mihaljević, Milica. *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika*. Croatica. Zagreb. 2013. str.73-74.

⁴⁹ Isto.str.75.

⁵⁰ Barić, Eugenija. Lončarić, Mijo. Malić, Dragica. Pavešić, Slavko. Peti, Mirko. Zečević, Vesna. Znika, Marija. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb. 2003. (3. izdanje). str. 26-28.

U drugoj polovici 19. stoljeća nastale su različite filološke škole – zagrebačka, riječka, zadarska te škola hrvatskih vukovaca. Te su škole nastale kao otpor ilirskom prijedlogu standardizacije i kao sam dovršetak standardizacije. U nastavku ćemo opisati navedene filološke škole i navesti njihova najvažnija jezikoslovna djela.

Adolfo Veber Tkalčević predstavnik je zagrebačke filološke škole, a pripadnici su škole i Vjekoslav Babukić, Antun Mažuranić, Bogoslav Šulek te u početku Vatroslav Jagić. Škola zagovara ilirski morfonološki pravopis, nastavak *-ah* u G mn., stare padežne nastavke u DLI mn., znak *ě* kojim se bilježi nekadašnji *jat* te pisanje *er* za slogotvorno *r*. Od gramatičara svoja djela objavljuju Vjekoslav Babukić, Antun Mažuranić i Adolfo Veber Tkalčević, a na području leksikografije objavljuje Bogoslav Šulek. Ovo su njihova najvažnija djela: Vjekoslav Babukić (*Osnova slovnice slavjanske narječja ilirskoga* iz 1836., *Grundzüge der ilirischen Sprachlehre von Professor Vjekoslav Babukić*, 551 – 687; *Fondamenti della grammatica illirica di professore Vjekoslavo Babukić* tradotti da V. V-ž-ć, 689 – 812, u: *Ilirsko-němačko-talianski mali rěčnik* Josipa Drobnića iz 1846 – 1849. i *Ilirska slovnica* iz 1854. godine), Antun Mažuranić (*Temelji ilirskoga i latinskoga jezika za početnike* iz 1839. i *Slovnica Hèrvatska* iz 1859. godine) i Adolf Veber Tkalčević (*Skladnja ilirskoga jezika, za niže gimnazije* iz 1859. i *Slovnica hèrvatska za srednja učilišta* iz 1871. godine) te pravopis Josipa Partaša (*Pravopis jezika ilirskoga* iz 1850. godine).

Vjekoslav Babukić objavljuje 1854. godine *Ilirsku slovnicu*, koja je proglašena prvom hrvatskom gramatikom onoga vremena. Gramatika sadrži 444 stranice, ali zbog previše dijalektalnih riječi nije dobila dopuštenje za uporabu u školi. Antun Mažuranić objavljuje 1859. godine *Slovnicu Hèrvatsku* koja je pisana novoštokavskom jekavštinom te u njoj nema elemenata miješanja narječja. Također, opisani su i novoštokavski naglasci, aktualni i danas, međutim gramatika ne sadrži opis sintakse. Adolfo Veber Tkalčević objavljuje *Skladnju ilirskoga jezika* u Beču 1859. godine, a 1871. u Zagrebu *Slovnicu hèrvatska za srednja učilišta*. *Skladnja* prikazuje prvu znanstveno utemeljenu

sintaksu hrvatskoga jezika, gdje su sintaktička pravila potvrđena primjerima iz narodnog stvaralaštva.⁵¹

Bogoslav Šulek pridonio je hrvatskoj leksikografiji rječnicima *Nemačko-ilirski rečnik* (1860.), *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja* (1874. – 1875.), *Jugoslavenski imenik bilja* (1879.). Mnogi su njegovi nazivi i danas u uporabi u kemiji (kisik, vodik, dušik) i u drugim područjima života (*plin*, *plinomjer*, *narječje*, *glazba*, *skladba*, *obrazac*). Prvim hrvatskim pravopisom imenovan je *Pravopis jezika ilirskoga* Josipa Partaša iz 1850. godine koji slijedi ilirsku jezičnu i pravopisnu koncepciju. U prvome dijelu Partaš opisuje pravila o pisanju velikih i malih slova, u drugome govori o pisanju pojedinih glasova, a u trećemu o pravopisnim znakovima.⁵²

Zadarska je filološka škola okupljena oko časopisa *Zora dalmatinska*, koji je pokrenut u Zadru 1844. godine. Na čelu s Antom Kuzmanićem sljedbenici zadarske filološke škole (Šime Starčević, Ignjat Alojzije Brlić) zalažu se za dalmatinsku grafiju, fonološki pravopis i štokavsku ikavicu kao osnovicu hrvatskoga standarda. Druga generacija zadarske filološke škole okupljena je oko *Narodnoga lista*.

Glavni je predstavnik riječke filološke škole Fran Kurelac, a nju definira arhaičnost, zastupanje zastarjelih oblika. Tako se riječka filološka škola zalaže za nulti nastavak u genitivu množine, uporabu dvojine u imenica i glagola, 1. lice jd. prezenta na *-u*, uporabu pokazne zamjenice *s*, *si*, *se* 'ovaj, ova, ovo', uporabu infinitiva bez završnoga *-i* za arhaične hrvatske riječi i riječi iz drugih slavenskih jezika. Među sljedbenicima riječke filološke škole nije bilo nijednoga budućeg filologa, stoga je brzo prestala biti konkurencijom ostalim filološkim školama. U drugoj je polovici 19. stoljeća objavljen *Rečnik lečničkog nazivlja* Ivana Dežmana, jednog od najaktivnijih sljedbenika riječke filološke škole.

⁵¹ Bičanić, Ante. Frančić, Anđela. Hudeček, Lana. Mihaljević, Milica. *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika*, str.79.

⁵² Isto.str.81-82.

Raspravljajna i nametanja filoloških škola završavaju 70-ih godina 19. stoljeća s pobjedom zagrebačke filološke škole. Međutim, sve je više jačala škola hrvatskih vukovaca koja će 80-ih godina 19. st. prevladati u hrvatskoj filologiji.⁵³

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća škola hrvatskih vukovaca naziv dobiva po jezikoslovcu Vuku Stefanoviću Karadžiću od kojeg je i preuzela koncepciju standardnoga jezika. Na čelu s Tomom Maretićem i ostali su pripadnici škole, Franjo Iveković, Ivan Broz, Pero Budmani, Armin Pavić, Vatroslav Rožić, zastupali ideje o jedinstvenome jeziku jednoga naroda dvojakog imena. Vukovci za osnovicu hrvatskoga standardnog jezika odabiru novoštokavski dijalekt te zagovaraju fonološki pravopis. Tri su temeljna njihova jezična priručnika: *Hrvatski pravopis* (1892.) Ivana Broza, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1899.) Tome Maretića i *Rječnik hrvatskoga jezika* (1901.) Franje Ivekovića i Ivana Broza. Ta su djela oblikovala hrvatski jezični standard na novoštokavskoj osnovici. Također, za vrijeme njihova djelovanja promijenili su i naglasno znakovlje koje se i danas koristi. S druge strane, slabost im je bila ta što su poistovjećivali standardni jezik s novoštokavskim narječjem te su sve nenovoštokavsko novoštokavizirali i ijekavizirali, uključujući čak i imena.⁵⁴

Pero Budmani objavljuje u Beču 1867. godine prvu razlikovnu gramatiku hrvatskoga i srpskoga jezika pod nazivom *Grammatica della lingua serbo-croata*, koja usporedno normira srpski i hrvatski sustav dajući prednost vukovskoj normi. Osim razlikovne gramatike, najvažnija knjiga hrvatskih vukovaca upravo je gramatika Tome Maretića *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* iz 1899. godine koja je izgrađena na temelju Daničićevih i Karadžićevih djela i usmene narodne književnosti. Također, Maretićeva se gramatika prilagođuje novoštokavskoj normi i fonološkome pravopisu.⁵⁵

Dva su rječnika obilježila djelovanje hrvatskih vukovaca. Prvi je *Rječnik hrvatskoga jezika* Ivana Broza i Franje Ivekovića iz 1904. godine koji je temeljen na

⁵³ Bičanić, Ante. Frančić, Anđela. Hudeček, Lana. Mihaljević, Milica. *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika*. Croatica. Zagreb. 2013. str.83-84.

⁵⁴ Isto, 84-85.

⁵⁵ Bičanić, Ante. Frančić, Anđela. Hudeček, Lana. Mihaljević, Milica. *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika*, str.85.

Karadžićevim i Daničićevnim djelima, a drugi je *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* iz 1880. godine. Prvi je urednik tog *Akademijina rječnika* filolog Đuro Daničić, a rječnik se sastoji od dvadeset triju knjiga u kojoj se nalazi oko 400000 natuknica.⁵⁶

Najznačajniji su pravopisi škole hrvatskih vukovaca pravopis Marcela Kušara *Nauka o pravopisu jezika hrvackoga ili srpskoga (fonetičkom ili etimologijskom)* iz 1889. i *Hrvatski pravopis* Ivana Broza iz 1892. godine. Pravopis Marcela Kušara opisuje oba pravopisna tipa, fonetički i etimologijski, a prednost daje fonološkim načelima. Brozov se pravopis smatra novijim hrvatskim pravopisom te je imenovan prvim hrvatskim službenim pravopisom i na snazi je sve do 1960. godine. Isto tako, godinom njegova objavljenja uzima se godina pobjede vukovske jezične i pravopisne koncepcije u Hrvata. Temelji se na fonološkome načelu i uvodi dvije grafijske novine: pisanje slova *đ* za dvoslove *dj/gj* i pisanje refleksa dugoga *jata* troslovom *ije*.⁵⁷

⁵⁶ Isto, str. 86-87.

⁵⁷ Isto, str.87-88.

5. BISKUP JURAJ DOBRILA

„Sav je Dobrilin život imao jednostavno značenje. Mogli bismo ga zvati 'život za zavičajnost', 'život za malog čovjeka' ili pak 'život služenja'“. ⁵⁸ Taj velikan hrvatskoga jezika i naroda autor je dvaju molitvenika od kojih je prvi veoma značajan za rast hrvatske narodnosti i jezične jedinstvenosti. To je molitvenik koji ćemo ovdje proučavati, a čiju važnost možemo iščitati i iz činjenice da je doživio 25 izdanja. Riječ je dakako o njegovu prvom molitveniku *Otče budi volja tvoja* (1854.), a manje je poznat njegov drugi molitvenik naziva *Mladi bogoljub* (1889.) koji je objavljen 1889. godine, dakle, nakon Dobriline smrti.

Biskup Juraj Dobrila rodio se 16. travnja 1812. godine u Ježenju, u tinjanskoj župi, u veoma siromašnoj, ali poštenoj obitelji. Završio je pučke škole i latinski te bogoslovne nauke, uvijek i posvuda s odličnim uspjehom. Bio je on, po milosti Božjoj, „dobre glave, čista srca, ustrajne marljivosti, postojane volje i u svakom obziru uzorna ponašanja.“ ⁵⁹

Svoju mladu misu imao je Juraj Dobrila u domaćoj župnoj crkvi na blagdan Majke Božje od Ružarija 1837. godine. Nakon što je nekoliko mjeseci služio kao kapelan i učitelj, biskup Mate Ravnihar šalje ga u Beč na više bogoslovne nauke, koje je sretno završio stekavši doktorski vijenac. Vrativši se u biskupiju, služio je marljivo najprije kao kapelan i propovjednik, zatim kao ravnatelj i vjeroučitelj djevojačke pučke škole u Trstu, a poslije kao ravnatelj i profesor u tršćanskom sjemeništu za bogoslove. ⁶⁰ Sve je te službe vrsno i savjesno vršio što nam najbolje dokazuje to što je odlukom cara Franje Josipa I. 1857. godine imenovan porečko-pulskim biskupom.

Godine 1852. i 1853. zavladao je među seljacima Tršćansko-koparske i Porečko-pulske biskupije velika glad. Dobrilinu blagu i plemenitu dušu to je bolno ranilo, no on nije samo zaplakao, već je uznastojao i pomoći. „Nasitio je narodu tijelo, ali i duša

⁵⁸ Markus Leideck, *Juraj Dobrila (1812.-1882.), povodom 200.obljetnice rođenja*, Monografije i katalozi, Državni arhiv u Pazinu, Pazin 2012., str.11.

⁵⁹ Prema molitveniku „Oče, budi volja tvoja“, 25.izdanje, KS i Istarsko književno društvo Juraj Dobrila, Pazin/Zagreb 2006., str.10.

⁶⁰ Isto, str.10.-11.

njegova gladovaše⁶¹ pa se i za nju pobrinuo sastavivši i izdajući molitvenik *Oče, budi volja tvoja*, pun duševne hrane.

Juraj Dobrila tugovao je zbog sve većeg manjka svećenika te je mnoge dječake siromašnih, ali bogoljubnih roditelja uzimao pod svoje očinsko okrilje i odgajao ih u školama za buduće svećenike. Kada je uvidio da su mladići sami sebi prepušteni, biskup je Dobrila još više štedio za odgoj mladeži, koja je u svakom pogledu bila zanemarena. Po tome zalaganju za mladež, osobito za svećenički pomladak bio je biskup Juraj najpoznatiji. Nije doživio otvorenje đlačkoga doma. Ustanovio ga je u Trstu poslije njegove smrti biskup Ivan Nepomuk Glavina. Dvadeset i četiri godine Dobrilina biskupovanja shrvaše mu zdravlje te je, uredivši sve svoje stvari, usnuo dana 13. siječnja 1882. godine, blagoslivljajući svoje stado i preporučujući se njegovim molitvama.⁶²

Biskup Dobrila najpoznatiji je bio po tome što je bio istarski preporoditelj, a neodvojiv dio Dobrilina preporodnog rada bilo je njegovo političko djelovanje. On je pripremio tlo za prosvjetiteljski rad tako što je podijelio primjerke molitvenika *Otče budi volja tvoja* narodu svoje biskupije. Upravo je taj molitvenik okrunio Dobrilino stvaralaštvo te je proglašen njegovim najznačajnijim radom. Za njegova života objavljena su njegova četiri izdanja. Osim molitvenika, u njegovu opusu kojim je nastojao osvijestiti hrvatsko seljaštvo, bio je i narodni kalendar. Uz to, Dobrila je i anonimni autor još brojnih tekstova objavljenih u *Našoj slogi* i drugim novinama, a treba navesti i brojne neobjavljene radove od kojih je velik dio zagubljen ili uništen. Također je i pripremao Povijest Vatikanskog koncila, no to do danas nije pronađeno, dok su njegovi prijevodi Knjige Tobijine i Psalama Davidovih na hrvatski jezik sačuvani tek u dijelovima.

⁶¹ Isto, str.11.

⁶² Isto, str. 15.

6. MOLITVENIK OTČE, BUDI VOLJA TVOJA

Postoji više definicija molitvenika, ovisno o gledištu. Tako ga neki rječnici definiraju jednostavno kao molitvenu knjigu, dok su drugi tu definiciju proširili i za molitvenik kažu da je „knjižica koja sadrži molitve za razne prilike“⁶³. Međutim, daljnja su istraživanja pokazala kako takve definicije nisu dovoljne jer molitvenik ne sadrži uvijek samo molitve, a nije čak ni uvijek nužno knjižica, bilo opsegom, bilo formatom.⁶⁴ Stariji, pak, rječnici uopće ne donose definicije molitvenika, već u njima susrećemo samo natuknice poput *moliti*, *molitva*, *molitelj* i sl. Od ponuđenih definicija priklanjamo se onoj koju donosi Zlata Šundalić, a ona ga definira kao „zbirku molitava, tekstova i pjesama namijenjenih za privatnu pobožnost ili javnu službu Božju, bilo pojedinaca, bilo zajednice vjernika.“⁶⁵

Kada govorimo o molitveniku, tu ne možemo preskočiti govor o molitvi. „Svaki je dan novost u vremenu i životu. Izjutra ga gledamo kao dar vremena koji treba ispuniti radom, smislom i dobrotom. Vjernik taj čudesni dar prima od Boga, živi pred Bogom... Zato ga ispunjava i molitvom. Stoga je molitvenik veoma važan u životu jednoga vjernika.“⁶⁶ Prema kategorizaciji i tipologiji molitvenika te, uže promatrajući, po kriteriju opsega knjige, tj. broja stranica, molitvenik „Otče, budi volja tvoja“ sa svoje 423 stranice pripada u kategoriju srednjih molitvenika.⁶⁷ Drugi je kriterij onaj koji se određuje po čitatelju. Prema njemu se molitvenici dijele na one pisane za puk, svećenike, bratovštine, misije, žene, hodočasnike i bolesne. Tako je Dobrilin molitvenik ovdje bez sumnje određen kao molitvenik za puk. Društveni status pisca treći je kriterij prema kojemu ćemo tipologizirati naš molitvenik, a prema njemu on spada u one molitvenike koje su pisali svećenici.

⁶³ Anić, Vladimir, „Rječnik hrvatskoga jezika“, Novi Liber, 2009.

⁶⁴ Feldvari, Kristina, *Interdisciplinarnost u istraživanju molitvenika i katekizama*, izvorni znanstveni rad, str. 43.

⁶⁵ Isto, str.44.

⁶⁶ „Oče budi volja tvoja“. 2006. Ur: Benvin, Anton; Hek, Antun; Milovan, Ivan. Molitvenik. 25. izdanje. Istarsko književno društvo „Juraj Dobrila“ i Kršćanska sadašnjost. Pazin/Zagreb, str. 21.-22.

⁶⁷ Prema: Feldvari, Kristina, *Interdisciplinarnost u istraživanju molitvenika i katekizama*, izvorni znanstveni rad, str.44

Molitvenik *Otče, budi volja tvoja* ima dugu i plodnu povijest. Prvi je put objavljen 1854. godine u Trstu te se u njemu prelamaju jezično-pravopisni problemi toga doba zbog toga što Juraj Dobrila već tada piše zagrebačkim pravopisom, ali jezikom kakvim do tada nijedan molitvenik u Hrvatskoj nije bio sastavljen. Juraj je Dobrila ovaj molitvenik izdao čak tri godine prije nego što je postao biskup. Stariji molitvenici koji su tada bili izdavani u jeziku čuvaju „konzervativne elemente svojih ranijih sastavljača, odnosno izdanja.“⁶⁸ Osim molitvenika *Otče budi volja tvoja*, Dobrila je sastavio i molitvenik *Mladi Bogoljub*, međutim, *Otče budi volja tvoja* toliko je više privukao čitateljstvo da je ovaj ostao tek na jednom izdanju.⁶⁹ Tako je ovaj molitvenik izišao u 25 izdanja s time da je prva četiri uredio istarski preporoditelj biskup Juraj Dobrila koji je pisao pravopisom kojim su se tiskale knjige u Hrvatskoj i Slavoniji. Koristio se gdje gdje i ikavicom smatrajući da će ciljano čitateljstvo tako molitvenik bolje razumijeti. U kasnijim izdanjima dotjeruje jezik molitvenika, ali uvijek po uzoru na jezik i pravopis zagrebačke filološke škole. Stoga je zanimljiva poveznica između Dobrile i predstavnika i utemeljitelja riječke filološke škole, Frana Kurelca. Svoje pisanje i prevođenje Dobrila je započeo u vrijeme kada Fran Kurelac, „učitelj naroda i latinskoga jezika“ tek započinje svoju djelatnost. Unatoč tome što su pripadali različitim filološkim školama, Kurelac je pozdravio Dobrilin molitvenik *Otče budi volja tvoja* diveći se kako mu je jezik gladak, pravilan i razumljiv. Zaista, Dobrilin jezik u molitveniku izaziva divljenje jer je jezgrovit, kratkih rečenica i jasnih izražajnih misli.⁷⁰ Posebnu je pozornost Dobrila u molitveniku posvetio bolesnima i mornarima, a zbog toga što je njegov cilj bio prosvjećivanje istarskoga puka, često je nazivan i „narodnom čitankom“. Daljnjih pet izdanja uredio je njegov tajnik Petar Flego, a od desetog izdanja uređivanje je preuzeo mons. dr. Božo Milanović. Već u uređivanju 19. izdanja sudjelovalo je više istarskih svećenika: Ivan Bartolić, Slavko Kalac i Ante Orbanić, a 20. izdanje pa i narednih pet koji ga dijele od zadnjega izdanja priredili su Anton Benvin, Antun Hek i današnji porečko-pulski biskup

⁶⁸ Bratulić, Josip, dr., *Hrvatski književni jezik – sredstvo i cilj Dobriline društveno-nacionalne borbe u Istri*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa i manifestacija održanih 1982. godine u povodu 100-godišnjice smrti Jurja Dobrile, Pazin, 1985., str.118.

⁶⁹ *Riječki filološki dani, zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Riječki filološki dani održanog u Rijeci od 14. do 16. studenoga 2002.*, Filozofski fakultet, Rijeka, 2004.str.525–531.

⁷⁰ Isto

u miru, Ivan Milovan uz suradnju I. Bartolića i M. Milovana.⁷¹ S obzirom na to kakve su tada bile prilike, uzeta je u obzir manja upotreba molitvenika u crkvi te se radilo na tome da molitvenik bude što prikladniji za kućnu, privatnu, osobnu i obiteljsku pobožnost. Pisan je tako još od prvih izdanja da bude na što veću korist pri sakramentalnome životu vjernika te da bude izvor molitve i nadahnuća u raznim životnim prilikama. Posljednje izdanje molitvenika izišlo je 2006. godine u izdanju Istarskoga književnog društva „JURAJ DOBRILA“ i Kršćanske sadašnjosti i njime se i danas koristimo. Malog je formata, tvrdih tamnosmeđih korica sa zlatnim natpisom *Oče budi volja tvoja*. Prvo što primijecujemo listajući molitvenik je to da je prožet umjetničkim slikama koje opisuju pojedine situacije evanđelja. To su fotografije fresaka iz crkve Majke Božje na Škriljinah kraj Berma u Istri iz 1474. godine koje je snimio Nenad Gattin. Tiskan je u četiri tisuće primjeraka.

Molitveniku prethodi pozdrav Dragutina Nežića, tadašnjega biskupa porečkopoluskoga u kojem upoznaje čitatelja s ovim izdanjem molitvenika u što se, između ostaloga, ubraja i prilagodba molitvenika našem dobu i stupnju općeg narodnog napretka. Slijedi predgovor 20. izdanju, sjećanja na biskupa Jurja Dobrila i njegov molitvenik. Molitvenik započinje dijelom koji Dobrila naziva „Dan s Bogom“. Tu se nalaze sve najvažnije dnevne molitve koje svaki vjernik treba znati; od znaka križa, preko Očenaša, Zdravomarije pa sve do jutarnjih molitava, molitava kroz dan te večernjih molitava. Slijede molitve koje se običavaju moliti nedjeljom te vodič kako pratiti svetu nedjeljnu misu te molitve koje se mole kod kuće nedjeljom. Treći dio sadrži pobožnosti vezane uz crkvenu godinu pa ovdje nalazimo molitve u svetim vremenima (Došašće, Božić), u Velikome tjednu, na blagdane i spomene. Dalje se nižu tekstovi, molitve i upute kako ići kroz život s Bogom: od rođenja, krštenja preko vjenčanja pa sve do bolesti i tajne smrti. Ukratko, molitvenik prožima čitav život jednoga vjernika te je napisan tako da sadrži molitve i objašnjenja kako rasti u vjeri u svim životnim

⁷¹ Usp. „Oče budi volja tvoja“. 2006. Ur: Benven, Anton; Hek, Antun; Milovan, Ivan. Molitvenik. 25. izdanje., str. 7.

situacijama, a njegov vrlo praktičan format čini ga džepnim molitvenikom kao pratiocem kroz život katolika.

Predzadnji dio molitvenika čine razne pobožnosti među kojima je i križni put, dio koji ćemo, u poglavlju koje slijedi, analizirati iz njegova 4. izdanja. Tu su također i pobožnosti Blaženoj Djevici Mariji te Litanije svih svetih. Na samome kraju molitvenika možemo pronaći tekstove raznih misnih, marijanskih, božićnih, korizmenih, uskrasnih, prigodnih pjesama te tekstove ostalih duhovnih pjesama.

7. ANALIZA MOLITVENIKA OTČE, BUDI VOLJA TVOJA

U analizi dijela molitvenika iz 1881. godine koristit ćemo se gramatikama jezikoslovaca zagrebačke filološke škole koje je biskup Dobrila zasigurno dobro poznao. To su gramatike Vjekoslava Babukića (*Osnova slovnice slavjanske narječja ilirskoga* iz 1836., *Grundzüge der ilirischen Sprachlehre von Professor Věkoslav Babukić*, 551 – 687; *Fondamenti della grammatica illirica di professore Věkoslavo Babukić* tradotti da V. V-ž-ć, 689 – 812, u: *Ilirsko-němačko-talianski mali rěčnik* Josipa Drobnića iz 1846 – 1849. i *Ilirska slovnica* iz 1854. godine), Antuna Mažuranića (*Temelji ilirskoga i latinskoga jezika za početnike* iz 1839. i *Slovnica Hèrvatska* iz 1859. godine) i Adolfa Vebera (Tkalčevića) (*Skladnja ilirskoga jezika, za niže gimnazije* iz 1859. i *Slovnica hèrvatska za srednja učilišta* iz 1871. godine) te pravopis Josipa Partaša (*Pravopis jezika ilirskoga* iz 1850. godine).

Antun Mažuranić „bio je jedan od bližih suradnika Ljudevita Gaja i ilirskoga pokreta“⁷². „Mažuranićeva Slovnica i Veberova Skladnja dva su bitna, cjelovita i zaokružena jezikoslovna opisa hrvatskoga jezika u razdoblju u kojem su nastali.“⁷³ Slovnica sadrži četiri cjeline: o fonologiji i fonetici (Glasoslovje), o morfologiji promjenjivih vrsta riječi, tj. o sklonidbi, stupnjevanju i konjugaciji (sprezi) (Pregibanje rěčih), o tvorbi riječi i o nepromjenjivim vrstama riječi. Kao poticaj za pisanje, Antun Mažuranić je napisao: „Piši onako, kako te najlakše mogu razuměti, ako ne svi, a ono barem većina onih, za koje pišeš.“⁷⁴ Znajući kako je Dobrila pisao ne samo za kler nego, moglo bi se reći i ciljano, upravo za narod, možemo zaključiti da se i u toj svojoj jednostavnosti izraza poveo za Mažuranićevom gramatikom.

Veberova gramatika sastoji se od tri dijela, a to su: skladnja slaganja, djelovanja i poredanja. U prvome dijelu autor piše o izrekama, odnosno o sastavljanju rečenica pa i teksta. U drugome predstavlja sve padeže koje je potrebno objasniti zbog različitih nastavaka i sl.: nominativ, vokativ, akuzativ, dativ, genitiv i instrumental, navodi

⁷² Antun Mažuranić: „Slovnica Hèrvatska“, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb 1859. Str.166.

⁷³ Isto, str. 170.

⁷⁴ Isto, str. 48.

prijedloge koji vežu određene padeže, piše o zamjenicama i o glagolima dok u trećem dijelu piše o poredanju, odnosno o redu riječi u rečenici. „Adolfo Veber Tkalčević jedan je od najsvestranijih i najplodnijih hrvatskih jezikoslovaca 19. stoljeća koji je uz to djelovao i kao književnik, književni teoretičar i kritičar, propovjednik i prevodilac.“⁷⁵ Napisao je ukupno deset školskih knjiga, šest čitanki i četiri gramatike. Upravo je spomenuta Veberova *Skladnja* najvažniji njegov gramatički priručnik, „a po mišljenju mnogih povjesničara hrvatskoga jezikoslovlja to je i najvažnije njegovo jezikoslovno djelo uopće.“⁷⁶ Pri kraju djela nalazi se *Opazka* autora *Skladnje* „u kojoj se, između ostaloga, kaže da je *Skladnja* sastavljena prema slovnici Antuna Mažuranića, s kojom čini 'podpunu slovnicu hrvatskoga jezika'(...) te da se autor služio upravo slovnicom Vjekoslava Babukića.“⁷⁷

„U proučavanju starih hrvatskih gramatika treba utvrditi utjecaje različitih pogleda na jezik, u kojoj su mjeri gramatičari uočili osobitosti hrvatskoga jezika koje nisu svojstvene drugim jezicima. Središte takva gramatikološkoga opisa bit će gramatike Vjekoslava Babukića, glavnoga jezičnog kodifikatora iz vremena ilirskoga preporoda, vremena u kojem je u dvadesetak godina izdano više gramatika nego u cjelokupnom prethodnom razdoblju ili u 20. st., a koje su većinom nastale kao odjek na poticaj što ga je učinila prva Babukićeva gramatika.“⁷⁸ Pojava njegove gramatike, „Osnove slovnice slavjanske narječja ilirskoga“ imala je veliko značenje. Ona poticajno djeluje na ostale gramatičare polovice 19. st. izuzmemo li Starčevićovu gramatiku, upravo je ova Babukićeva bila ona koja je otvorila put hrvatskim gramatikama pisanim hrvatskim jezikom čija je namjena bila prvenstveno školska.

⁷⁵ Adolfo Weber Tkalčević, *Skladnja ilirskoga jezika, za niže gimnazije*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Beč, 1859., str. 197.

⁷⁶ Isto, str.206.

⁷⁷ Isto, str.208.

⁷⁸ Tafra, Branka. *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*, 1993. MH, str.10.

7.1. SLOVOPIISNA I PRAVOPIISNA RAZINA

Na slovopisnoj i pravopisnoj razini osvrnule smo se na grafeme kojima se ostvaruju fonemi /č/, /ž/, /š/, /đ/ i /ć/, pisanje slogotvornoga *r*, pravopisno načelo i pisanje negacije.

Palatali č, ž i š u uzorku teksta iz četvrtoga izdanja molitvenika (1881.) prisutni su onako kako ih je uveo Ljudevit Gaj u članku „Pravopisz“⁷⁹ iz 1835. godine, a na njih nailazimo i u gramatikama Adolfa Vebera Tkalčevića, Antuna Mažuranića i Vjekoslava Babukića. Primjeri su palatala č sljedeći: *početo* (154), *čast* (154), *odlučujem* (154), *plač* (154), *stečem* (155), *čudnovatu* (155), *nečisti*, (155), *biči* (156), *Otče* (156), *čiju* (156), *mučno* (170), *svučem* (165), *čavli* (166), *čujem* (167). Slijede primjeri za palatal ž: *želim* (154,170), *život* (154), *križ* (155), *pretežki* (156), *bježiš* (156), *služkinja* (156), *preblažena* (157), *božji* (157), *pretužni* (158), *možda* (158), *božanstveni* (162), *žalujem* (162), *žene* (162), *žalosti* (163), *lupežu* (167) i palatal š: *naša* (154), *griešnik* (154), *proštenje* (154), *što* (154), *staše* (155), *stajališće* (155), *šiban* (155), *razmišljaj* (155), *ozloglašenje* (155), *više* (155), *dovršiti* (170), *dušo* (159), *razmišljaj* (160), *šalje* (160), *budeš* (161), *umreš* (161), *skrušenja* (163), *iznemogavši* (163), *oštrimi* (166), *propeše* (167).

U gramatikama druge polovice 19. stoljeća dvoslovima se *dj/gj* bilježi palatal *đ*. *Dj* i *gj* glase jednako, ali *gj* se piše samo u tuđim riječima, u kojih je izvorno *g* (pr. Magjar od Magyar, Gjuragj, ne Djuradj od Georgius, premda se često i ove riječi pišu bez *gj*, i to sa *dj*, Madjar, ili ponekad samo sa *j*: Juraj. U svakom drugom slučaju samo je *dj*: medja, gradjanin, itd.⁸⁰ Palatal se *đ* u četvrtome izdanju Dobrilina molitvenika piše kao *dj*: *unaprijedjaj* (154), *milosrdje* (155), *osudjen* (155), *pogrdjen* (161), *uvrjedjivati* (163), *pozledjuju* (164), *nasladjujem* (165), *medju* (167), *izpovjedju* (169). U dijelu koji opisuje križni put potvrde za *gj* nismo pronašli, ali na njih nailazimo u drugim dijelovima molitvenika, npr. *Štovanje svetih Angjela* (235).

⁷⁹ Usp., Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika; *Hrvatska gramatika*, ŠK Zagreb 2005., str. 28.

⁸⁰ Isto, str 49.

Palatal *ć* pisan je dvojako, kao *ć* i kao suglasnička skupina *tj*, isto kao i u Tkalčevića, Babukića i Mažuranića: Slova *ć* i *tj* jednako se izgovaraju, ali različno služe, jer se *ć* piše: u neopredjeljenom načinu glagola na *ći*: *peći*, *sjeći*, *strići* itd., na početku i na koncu riječi: *ćud*, *ćut*, *noć*, *peć*, *plaća* (pr. iz četvrtoga izdanja molitvenika: da budemo dostojni vječne plaće, str.72.), u prezentu glagola *htjeti*, u glagolskome prilogu sadašnjem, unutar suglasničke skupine *šč* (*plašč*, *iščem*...), u komparativu pridjeva na *st* (*čest* – *češći*), u riječima: *kuća*, *daća*, *nedaća*, *zadaća*, *domaći*, *pisaći* itd.

U ostalim slučajevima piše se obično *tj*: *bratja*, *platja*, *platjati*, *vratjati*.⁸¹ Dvoslov *tj* uveo je Vjekoslav Babukić.

Primjeri iz molitvenika za *ć* su sljedeći: *Nadahnjuć* (154), *pomagajuć* (154), *stajališće* (155), *ću* (156), *ići* (156), *plaćuć* (156), *uzdišuć* (156), *vapeć* (156), a za suglasničku skupinu *tj*: *krotkostju* (157), *tretje* (157), *poniznostju* (162), *smrtju* (171), a postoji i primjer očuvanja jotacijskoga *j* uz *ć*: *pomoćju* (159).

U odabiru je pravopisnoga načela Dobrila u potpunosti u skladu s ondašnjim jezikoslovcima jer upotrebljava morfonološko načelo: *odkupio* (155), *preteški* (157), *teški* (159), *Otče* (160), *Odkupitelju* (161), *žalostnim* (163), *bezstidnost* (165), *izpunjavanju* (165), *združen* (170).

U gramatikama druge polovice 19. stoljeća, jasno je da se slogotvorno *r* pisalo kao *ër* ili *er*. U našem korpusu pronalazimo primjere bez popratnog vokala: *tvrdo*(163), *milosrdju* (165), *vrhu* (171).

Pisanje negacije u Dobrilinu molitveniku u skladu je s pisanjem u Partaševu pravopisu i ondašnjim gramatikama, glagolski su se oblici pisali zajedno s riječju *ne*, a primjeri su za to: *nemariš* (157), *neulazi* (157), *negovori*(158), *nesagriešim* (158), *neprestaješ* (163), *neraztapa* (163), *neda* (163), *neidem* (165), *neodbaciš* (166),

⁸¹ Isto, str.48.

neroniš(166). Primjere za negaciju pronalazimo i u Veberovoj „Skladnji“ (*nedruži se, nezovi...*).⁸²

7.2. FONOLOŠKA I MORFONOLOŠKA RAZINA

Na fonološkoj i morfonološkoj razini proučili smo refleks jata, suglasnički skup *šč*, jednačenje suglasnika po zvučnosti i ispadanje dentala *d* i *t*.

U pisanju jata Dobrila se priklanja bilježenju *ie* (u dugim slogovima) i *je* (u kratkim slogovima), iako gdje gdje u dugim slogovima možemo ipak naići na *je*, a u kratkim na *ie*: *uvriedio* (155), *griešnik* (155), *podieljeno* (155), *nevriedan* (157), *podnieti* (157), *neizmierna*(157), *griesi* (157), *rieči* (157), *umrieti* (157), *cienu* (167), *tielo* (168), *vrieme* (168), *grieh* (168), *podniela* (169), *udieli* (170), *vieke* (170).

Suglasnički skup *šč* (**stji *skj>šč*) pronalazimo u Babukićevoj slovnici, dok ih u Mažuranićevoj gramatici iz 1939. godine nema. Uobičajen je u čakavskome narječju, iako u nekim govorima u Istri nailazimo i na skup *št* koji je rezultat međudijalektalnoga prožimanja, a prisutan je i u starijim čakavskim tekstovima kao odraz crkvenoslavenskoga književnojezičnog utjecaja.⁸³ Potvrde su za to: *stajališće* (155, 156, 157...), *taščimi* (155), *praščam* (167).

U skladu s morfonološkim pravopisnim načelom ne provodi se jednačenje suglasnika po zvučnosti u vezama korijenskoga morfema s prefiksom i korijenskoga morfema sa sufiksom, a to se ne provodi ni u ondašnjim gramatikama. Primjeri su iz molitvenika sljedeći: *pretežke*(157), *služkinje* (157), *izpovjedi* (165), *sdužen* (170), *odkupio* (171), *uzkrsnem* (171). U primjeru *bezstidnost* (165) nije ostvareno jednačenje suglasnika po zvučnosti i ispadanje suglasnika.

⁸² Adolfo Weber Tkalčević, *Skladnja ilirskoga jezika, za niže gimnazije*, Beč, 1859. str.117.

⁸³ Mario Grčević: „Pridjev trpni glagola na *stiti*“, *Babićev zbornik o 80. obljetnici života*, ur. S. Mirković, Matica hrvatska, Slavonski Brod, 2008., str. 115 – 118.

Do ispadanja dentala *d* i *t* ne dolazi pri pisanju morfonološkim pravopisnim načelom, što karakterizira i ondašnje gramatike, a i Dobrilin molitvenik: *radostno* (157), *prežalostno* (158), *srđce* (158, 168, 169), *presladka* (159), *otče*, *častno* (168), *društvu* (166).

7.3. MORFOLOŠKA RAZINA

„U sustavu padežnih nastavaka Mažuranić je u množini svih triju rodova navodio nesinkretizirane oblike svojstvene razdoblju zagrebačke filološke škole: G *-ah*, *-ih*, D-*om*, *-em*, *-am*, *-im*, L *-ih(êh)*, *-ah*, I *-i*, *-ami*, *-mi*.“⁸⁴ Jedino se ta četiri padeža po nastavcima razlikuju od suvremenih nastavaka pa ćemo ih stoga ovdje opisati i oprimjeriti.

Genitiv množine ima stari nastavak *-ah* ili *-ih* po uzoru na Mažuranića, Tkalčevića i Babukića. „Ilirci su vodili uporan rat za *h* u G mn. (premda se uvijek govori o *-ah*, zapravo je riječ o dočetnom *h* u završecima *-ah*) dokazujući etimološku opravdanost i dijalekatnu potvrđenost za pisanje *h*.“⁸⁵ Stari smo nastavak za genitiv množine pronašli u primjeru: u ispunjavanju *tvojih svetih zapovjestih* (165), dok smo noviji nastavak *-a* pronašli u dvama primjerima: *pogažen od svojih neprijatelja* (161); *na pogled tolikih muka* (166).

Primjere za dativ pronašli smo u sljedećim primjerima: *koji je bio uzrok našim mukam* (159), *lubeznim prama onim žalostnim ženam* (163) i oni dokazuju da su u skladu s nastavcima zabilježenim u gramatikama druge polovice 19. stoljeća.

Lokativ množine u našem korpusu također ima stari nastavak kao i u gramatikama kojima se koristimo. Osim nastavka koji se razlikuje od današnjega, razlikuje se i naziv padeža i u spomenutim gramatikama lokativ se naziva prepozicionalom. Primjeri su lokativa sljedeći: *kuneš u svojih najlagljih trudih* (158), *evo*

⁸⁴ Isto, str. 180. – 181.

⁸⁵ Tafra, Branka. *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*, 1993. MH, str.82.

me na koljenih (158), *vas u gorčinah* (165), *po dostojanstvih iste tvoje presvete muke* (170).

Instrumental množine u tekstu nešto je češći od genitiva, lokativa i dativa pa nalazimo više primjera sa starim nastavcima: *biju šakami presveti obraz* (158), jer si previše pohlepan *za tašćimi nasladami* (160), *sa suzami* (168), a *svojimi žukoćami tvoju proždrljivost* (165), *oštrimi čavli žile i članke prekidali* (166), *medju dvima zločincima* (167).

Razliku između kratke i duge množine uočio je još Antun Mažuranić.

U našem smo korpusu naišli na zanimljivost vezanu za jednosložne imenice jer se u množini pojavljuje kratka inačica, a u današnjem standardnome jeziku imaju dugu množinu: *da radostno prigrlim sve križe* (157), *podnieti tamnicu, verige i biče* (156), *moji preveliki griesi* (157).

7.4. SINTAKTIČKA RAZINA

Na sintaktičkoj razini osvrnuli smo se na attribute kojima ovaj Dobrilin tekst obiluje, odnosno na njihov položaj te smo utvrdili da se većim dijelom nalaze u antepoziciji u odnosu na riječ koju opisuju. Primjeri su za to: *presveti obraz* (158), *prežalostna Majka* (159), *drugom svietu* (160), *vječna dobra* (160), *Sveta Majko* (158), *teški križ* (159), *preslavno Tielo* (169), *križnom putu* (169). Ipak pronašli smo podosta primjera i s postpozicijom atributa: *Muke Sina dragoga* (158), *Isuse moj* (159), *Bože moj* (160), *diku nebesku* (160), *u raju nebeskom* (160), *Sina božjega* (164).

7.5. LEKSIČKA I STILSKA RAZINA

Na temelju dijela molitvenika možemo zaključiti da je biskup Juraj Dobrila izgradio poseban stil koji po svojim obilježjima pripada biblijskome stilu. Pripadnost biblijskome stilu očituje se u prisutnosti citata iz Biblije, ustaljenim jezičnim strukturama,

sinonimima, arhaizmima, biblizmima, bogatoj metaforici, dijaloškoj formi, imperativu, ponavljanjima, antonimima i usporedbama i veći smo dio ovih obilježja pronašli i u Dobrilinu molitveniku.

Umetanje citata iz Biblije često je u svim nabožnim tekstovima pa smo i u našem korpusu naišli na jedan primjer : ...*Tako se ufam da ću biti dostojan jednom čuti one ljubeznive tvoje rieči: Danas ćeš biti samnom u raju...* (168, preuzeto iz evanđelja).

Zanimljiva je i sinonimija prilikom imenovanja Isusa i Blažene Djevice Marije pa tako nailazimo na sljedeće primjere za Isusa: *Isukrst* (155), *izmučeni Spasitelj*, *preuztrpljivi Odkupitelj*, *sladki Sinak*, *božanstveni Odkupitelj* (162), *preljubezni Spasitelj* (163), *predobri Isus* (163), *predobrostivi Isus* (163), *prekrotki Jaganjac*, *Sin božji*, *pravi Bog*, *vječni sin Otca vječnoga* (164), *preljubeznivi Isus* (167), *božanstveni Sin Isus*, *premili Jedinac* (168), *Isus premilosrdni* (171). Imenovanja su za Blaženu Djevicu Mariju sljedeća: *majka Marija* (166), *premila Majka*, *prežalostna Majka Marija* (168), *rastužena Gospa* (168), *kraljica mučenika*(168)

Dijaloška forma uobičajena je za biblijski stil i na nju nailazimo i u našem korpusu : *Tko se nebi žalostio* (159), *Kako s' Sinom boluje?* (159), *Zašto mi se srdce...?*, *Ali koji preoštri nož joj srce probode?* (168).

Učestala uporaba imperativa karakteristika je biblijskoga stila, a najpoznatiji su oni navedeni u Deset Božjih zapovjedi. Posebno su često prisutni u početnim molitvama svake postaje u kojima se Dobrila obraća izravno čitatelju: *Razmišljaj*, *da ti imaš dvoji uzora* (163), *Gledaj u duhu preljubeznivoga Isusa* (165), *Slušaj*, *kako moli Otca svoga* (167), *stoga te molim za onu ljutu ranu...*(169), *pogledaj u obraz Isukrsta* (171), *slušaj glas njegove dragociene krvi* (171).

Ponavljanja određenih dijelova pronalazimo u cijelom molitveniku, a u našem korpusu svaka postaja križnoga puta započinje na isti način: *Klanjamo ti se, Isukrste, i blagoslivljamo te. Jer si po svetom križu svojem sviet odkupio.* i završava: *Otče naš. Zdravo Marijo. Slava Otcu. Smiluj nam se, Gospodine! Smiluj nam se.*

Jezik koji Ilirci uvode kao književni sadrži neke arhaične gramatičke oblike i neke kajkavske i čakavske (ovdje isključivo čakavske) elemente, uglavnom lekseme, koji su taj jezik činili prihvatljivim za sve one koji će se njime služiti.⁸⁶

Primjer simbolike pronašli smo u primjeru *Suzna dolina* (160) što simbolizira zemaljski život. Nadalje, antonimski parovi koji sadrže snažnu simboliku obilježje su biblijskoga stila: *Izmed neba i zemlje* (167).

Na leksičkoj su razini česti i arhaizmi u kojima se starije stanje očituje ili u fonemskom sastavu ili u nastavcima: *proštenje*, *otče* (159), *srdce* (162), *nuder* (165), *vas* (165), *ter* (166), *izmed* (167).

Budući da je biskup Juraj Dobrila rođen u Istri (Veli Ježenj) u njegovu su radu zastupljeni i neki čakavizmi: *Trudih* (158), *kakove* (164), *pripoznaj* (165), *praščam* (167), *s nami* (171).

⁸⁶ Usp., Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika; Hrvatska gramatika, ŠK Zagreb 2005., str.27-28.

8. ZAKLJUČAK

Konačno, na temelju istraženoga možemo zaključiti kako se jezik kroz dva stoljeća znatno izmijenio te kako je biblijski stil zaista vrijedan zasebnoga proučavanja. On obuhvaća široku lepezu tekstova, a to su: svete knjige, jezik i stil izvođenja religijskih obreda, molitve, obraćanje vjerskih službenika vjernicima i obratno... Promatrajući važnost jezika kroz opis Riječi Božje, vidimo kako je važan biblijski stil i za hrvatski jezik te kako je velika potreba za njegovim objašnjenjem i proučavanjem. Riječ je ovdje smještena na sam pijedestal kršćanske vjere, stoga nam proučavanje jezika, odnosno riječi treba biti na čast. Osobito sam biblijski tekst koji ovdje nismo posebno promatrali već smo se usmjerili na molitvenik. Na kraju vidimo kako je biskup Juraj Dobrila mnogo dao hrvatskome narodu napisavši molitvenik *Otče budi volja tvoja*. O tome nam svjedoči i sama činjenica da je doživio čak 25 izdanja. Kako je rekao, „treba nahraniti narod, da, ali i duše gladuju“⁸⁷ te se je stoga odlučio na sastavljanje jednostavnoga, a veoma korisnog molitvenika. Sam molitvenik ima velik značaj u proučavanju hrvatskoga standardnog jezika kroz stoljeća.

U prvome smo dijelu rada opisali funkcionalne stilove hrvatskoga jezika s naglaskom na biblijski stil, potom smo kronološki prikazali jezikoslovna djela u 19. stoljeću, životopis biskupa Jurja Dobrile i njegov molitvenik *Otče, budi volja tvoja*. U drugome dijelu, onom istraživačkom, analizirali smo molitvenik uspoređujući ga s gramatikama i pravopisima jezikoslovaca zagrebačke filološke škole. To su gramatike Vjekoslava Babukića (*Osnova slovnice slavjanske narječja ilirskoga* iz 1836., *Grundzüge der ilirischen Sprachlehre von Professor Věkoslav Babukić*, 551 – 687; *Fondamenti della grammatica illirica di professore Věkoslavo Babukić* tradotti da V. V-ž-ć, 689 – 812, u: *Ilirsko-němačko-talianski mali rěčnik* Josipa Drobnića iz 1846 – 1849. i *Ilirska slovnica* iz 1854. godine), Antuna Mažuranića (*Temelji ilirskoga i latinskoga jezika za početnike* iz 1839. i *Slovnica Hèrvatska* iz 1859. godine) i Adolfa Vebera (Tkalčevića) (*Skladnja ilirskoga jezika, za niže gimnazije* iz 1859. i *Slovnica hèrvatska za srednja*

⁸⁷ „Oče budi volja tvoja“. 2006. Ur: Benvin, Anton; Hek, Antun; Milovan, Ivan. Molitvenik. 25. izdanje. Istarsko književno društvo „Juraj Dobrila“ i Kršćanska sadašnjost. Pazin/Zagreb, str. 11.

učilišta iz 1871. godine) te pravopis Josipa Partaša (*Pravopis jezika ilirskoga* iz 1850. godine).

Na temelju dijela molitvenika možemo zaključiti da je biskup Juraj Dobrila izgradio poseban stil koji po svojim obilježjima pripada biblijskome stilu. Pripadnost biblijskome stilu očituje se u prisutnosti citata iz Biblije, ustaljenim jezičnim strukturama, sinonimima, arhaizmima, biblizmima, bogatoj metaforici, dijaloškoj formi, imperativu, ponavljanjima, antonimima i usporedbama i veći smo dio ovih obilježja pronašli i u Dobrilinu molitveniku.

U Dobrilinusmo molitveniku na slovopisnoj i pravopisnoj razini naišli na rješenja koja su prisutna u Tkalčevićevoj, Mažuranićevoj i Babukićevoj gramatici, a to se odnosi na palatale /č/, /ž/, /š/, /đ/ i /ć/ te na pisanje glagolskih oblika uz riječ *ne*. Jedino postoji razlika u pisanju slogotvornog *r* koje je i u molitveniku ostvareno bez popratnog vokala, što nije uvijek slučaj u tadašnjim gramatikama. Isto tako, Juraj Dobrila upotrebljava morfonološko načelo kao temeljno pravopisno načelo. Na fonološkoj i morfološkoj razini uočile smo kako je refleks jata ostvaren kao *ie* u dugim slogovima i *je* u kratkim slogovima, prisutan je i suglasnički skup *šč*. Također, ne provodi se jednačenja suglasnika po zvučnosti i ne dolazi do ispadanja dentala *d* i *t* zbog toga što je molitvenik pisan morfonološkim pravopisnim načelom. Na morfološkoj razini zabilježili smo genitiv množine koji ima stari nastavak *-ah* ili *-ih*, ali i noviji nastavak *-a* te dativ, lokativ i instrumental množine sa starijim nastavcima, odnosno usklađeni su s ondašnjom normom. Na sintaktičkoj razini istraživali smo položaj atributa u rečenici te smo ustanovili kako se atributi većinom nalaze u antepoziciji u odnosu na riječ koju opisuju, ali postoje i primjeri s postpozicijom atributa.

S druge, pak, strane u molitveniku pronalazimo sljedeća obilježja biblijskoga stila: citati iz Biblije, ustaljene jezične strukture, sinonimi, arhaizmi, biblizmi, bogata metaforika, dijaloška forma, imperativ, ponavljanja te antonimi i usporedbe.

Zaključiti možemo da je jezik molitvenika iz 1881. godine pisan po uzoru na gramatike toga vremena te da u njemu možemo pronaći brojna obilježja po kojima se

vidi da je biblijski stil vrijedno proučavati kao zaseban stil. Zaključit ćemo rad Dobrilinim riječima: „Nije sve staro loše samo zato što je staro, niti je sve novo dobro samo zato što je novo.“

9. LITERATURA

1. Babukić, Vjekoslav. 2013. *Osnova slovnice slavjanske narječja ilirskoga*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
2. Barić, Eugenija i dr. 2005. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb.
3. *Biblija*. 2007. Preveo: Šarić, Ivan. 2. Popravljen izdanje, Teovizija. Zagreb.
4. *Biblijski leksikon*. 1996. Starić, Aldo. Kršćanska sadašnjost. Zagreb.
5. Bičanić, Ante i dr. 2013. *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika*. Denona. Zagreb.
6. Feldvari, Kristina. 2010. Interdisciplinarnost u istraživanju molitvenika i katekizama. *Libellarium*, III, 1 (2010): 43-80.
7. Frančić, Anđela; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2006. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
8. Gaj, Ljudevit. 1982. Pravopisz. *Polemike u hrvatskoj književnosti*. Ur. Alojz Majetić. Mladost. Zagreb. Kolo I, knjiga I, 89 – 96. str.
9. Grčević, Mario. 2008. Pridjev trpni glagola na stiti. *Babićev zbornik o 80. obljetnici života*. Ur. Mirković, S. Matica hrvatska. Slavonski Brod. 115 – 118. str.
10. *Hrvatski pravopis*. 2013. Recenzenti: Alerić, Marko i dr. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
11. Katnić-Bakaršić, Marina. 2001. *Stilistika*. Izdavačka kuća Ljiljan. Sarajevo.
12. Leideck, Markus. 2012. *Juraj Dobrila (1812.-1882.), povodom 200. obljetnice rođenja*. Monografije i katalogi. Državni arhiv u Pazinu. Pazin.
13. Mažuranić, Antun. 1859. *Slovnica Hrvatska*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

14. Zagrebačka slavistička škola.
<http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1837&naslov=hrvatski-jezik-i-biblijski-stil> (pristupljeno 23.kolovoza 2018.)
15. Silić, Josip. 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Disput. Zagreb.
16. Tafra, Branka. 1993. *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*. Matica hrvatska. Zagreb.
17. „Oče budi volja tvoja“. 2006. Ur: Benveniste, Anton; Hek, Antun; Milovan, Ivan. Molitvenik. 25. izdanje. Istarsko književno društvo „Juraj Dobrila“ i Kršćanska sadašnjost. Pazin/Zagreb.
18. „*Otče budi volja tvoja*“ 1881. Molitvenik. Četvrto izdanje. Tisak austro-ugar. Lloyda.
19. Partaš, Josip. 1850. *Pravopis jezika ilirskoga*. Tiskom bratje Županah. Zagreb.
20. Veber Tkalčević, Adolfo. 1859. *Skladnja ilirskoga jezika za niže gimnazije*, Beč.
21. Enciklopedija. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=19622>,
(pristupljeno 23.kolovoza 2018.)
22. *Norme i normiranje hrvatskoga standardnog jezika*. 1999. Priredio Marko Samardžija. Matica hrvatska. Zagreb.

10. SAŽETAK

Biblijski je stil jedan od stilova hrvatskoga jezika vrijedan zasebnog proučavanja, a molitvenik *Otče, budi volja tvoja* biskupa Jurja Dobrile važan je u proučavanju novije povijesti hrvatskoga standardnog jezika. Molitvenik je lako razumljiv jer je pisan ciljano za narod, kako je to u predgovoru napisao njegov autor i najznačajniji istarski preporoditelj, biskup Juraj Dobrila. U radu se najprije upoznajemo s funkcionalnim stilovima hrvatskoga jezika i s jezikom u 19. stoljeću. Slijedi kratak osvrt na život i djela biskupa Jurja Dobrile. Središnje mjesto zauzima analiza provedena na slovopisnoj, pravopisnoj, fonološkoj, morfonološkoj, morfološkoj i sintaktičkoj razini kojom smo dokazali da je Dobrilin jezik u skladu s normom koja je propisana u gramatikama jezikoslovaca zagrebačke filološke škole. Poseban je naglasak na stilu kojem molitvenik pripada, a to je biblijski stil, što smo analizom dokazali.

Ključne riječi: filološke škole, funkcionalni stilovi, biblijski stil, Juraj Dobrila, molitvenik

11. SUMMARY

Biblical style is one of Croatian languages styles worth of studying and a prayer book which is studied by its language and historical side is important text of Croatian language history because it describes the language of Illyrian time. A prayer book is easy to understand because it is written especially for people, like Juraj Dobrila, big Istrian revivalist, wrote in foreword. On the introductions pages it is written about all functional styles which Croatian standard language contains and that makes understanding of importance of biblical style as separately functional style easier. Further, is written about history of language, closely about Croatian language in 19th century and it's shortly described life and work of bishop Juraj Dobrila after whom our University got a name. The last chapter is mostly research and in it there are elaborated disagreements about assessment language of the prayer book as language which belongs to biblical style of Croatian language. Although it is self-explanatory that the language of the prayer book belongs to biblical style because of it's metatextuality with biblical style, it was a need to prove it with analysis. Literal, spelling, phonological, morphological, morphonological and syntactical analysis it is found and exemplified that Dobrilas language in prayer book *Father, Let it Be Your Will* is close to members of Zagreb Philological School and that it belongs to biblical functional style.

Keywords: philological schools, functional styles, biblical style, Juraj Dobrila, prayer book